

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

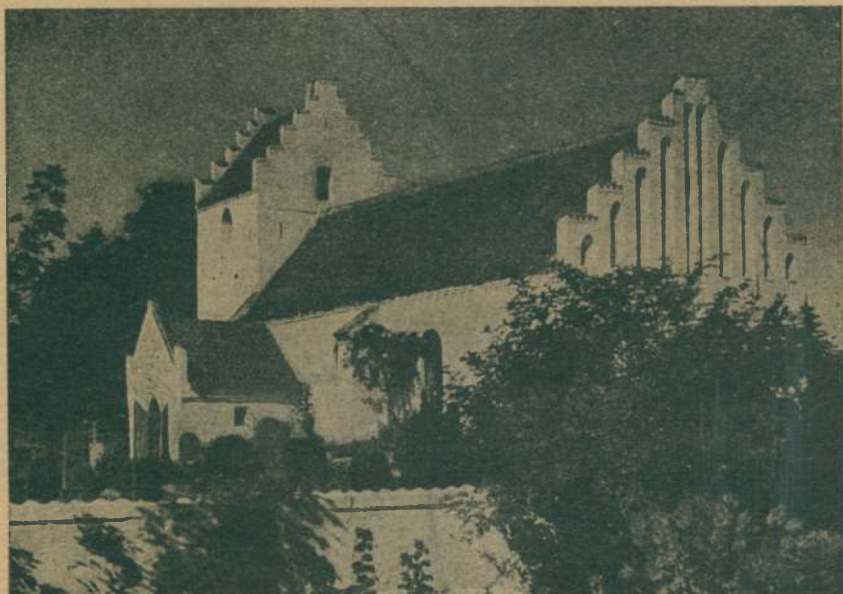
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AAGERUP-KIRKERUP

TRÆK AF SOGNEHISTORIE

ERH. FLENSBORGS FORLAG — ROSKILDE — 1946

AAGERUP-KIRKERUP

TRÆK AF SOGNEHENS HISTORIE

ROSKILDE
ERH. FLENSBORGS FORLAG
1946

Levering for Aaret 1946
fra
Historisk Samfund for Københavns Amt.

ROSKILDE TIDENDES BOGTRYKKERI

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Forord	4
Oldtiden (Ole Højrup, Roskilde)	5
De to Sognekirker (Arthur Fang, Roskilde)	13
Præsterne (do.)	22
Menighedsraadet (C. G. Værbak, Aagerup)	24
Skolerne (A. Strange Nielsen, Rødovre)	25
Biblioteket (C. G. Værbak, Aagerup).....	33
Aagerup-Kirkerup Kommune i Almindelighed (H. P. Nielsen, Gerdrup)	35
Foreningslivet (do.)	40
Mejerierne (do.)	41
Gerdrup (do.)	42
Taagerup (do.)	44
Træk af Livet i gamle Dage (do.)	46
Gundsøllille (Karl Pedersen, Gundsøllille)	48
Kirkerup (H. P. Nielsen, Gerdrup)	53
Østrup (Chr. Andersen, Østrup)	55
Østrupgaard (do.)	60
Lille Valby (Kristen Olsen, St. Valby)	64
Store Valby (do.)	68
Skikke i St. Valby (do.)	72
Aagerup (do.)	75
Skikke i Aagerup (do.)	78
Slæggerup (Christian Petersen, St. Valby)	81
Sagn I (H. P. Nielsen, Gerdrup)	84
Sagn II (Kristen Olsen, St. Valby)	87

Desuden har Lærer O. C. Mertz Nielsen og Gaardejer J. P. Nielsen, begge af Taagerup, samt Landvæsenskommissær A. O. Rasmussen, Østrup, m. fl. givet Oplysninger.

Et Oversigtskort over Kommunen findes Side 35.

FORORD.

Den 20. Januar 1938 afholdt 2. Kreds' Gymnastikforening et Møde i Gundsøllille Forsamlingshus, hvor en Mand fra hver By i Kommunen fortalte om sin By og dens Historie. Talerne var: Gaardejer H. P. Nielsen, Gerdrup, Gaardejer Karl Pedersen, Gundsøllille, Tromlefører Chr. Petersen, St. Valby, Gaardejer Chr. Andersen, Østrup, Gaardejer Niels P. Nielsen, Agerup, Jordbruger Kristen Olsen, St. Valby.

Senere har disse Mænd paa Opfordring af H. P. Nielsen, Gerdrup, paataget sig at nedskrive deres Foredrag og uddybe dem med flere Oplysninger; da N. P. Nielsen er afgaaet ved Døden, har Kristen Olsen paataget sig at skrive ogsaa om Agerup. Historisk Samfund for Københavns Amt har paa Grundlag af disse Manuskripter tilvejebragt nærværende Sognebog for Agerup-Kirkerup. Stoffet er tilrettelagt af Medlem af Historisk Samfunds Bestyrelse, Kommunelærer A. Strange Nielsen, der forskellige Steder har indføjet yderligere Oplysninger; desuden er der fremskaffet supplerende Afsnit om Oldtiden, Kirkerne, Præsterne og Menighedsraadene samt om Skolevæsenet og Biblioteket.

OLDTIDEN

Agerup og Kirkerup Sogne, der er samlede om hver sin Kirke, bestaar af ikke mindre end 9 Landsbyer (Gundsøllille, Store og Lille Valby, Kirkerup, Gerdrup, Taagerup, Aagerup, Slæggerup og Østrup). Anlæggelsen af disse Landsbyer er begyndt med Valby og Gundsøllille engang i Vikingetid, c. 900, hvorefter de øvrige er kommet til i de følgende Aarhundreder.

Men det vil slet ikke sige, at her ikke har boet Mennesker før den Tid. Efter Fundene i Jorden at dømme, gaar Sogdenes Historie tilbage til omkring 3000 Aar før vor Tidsregnings Begyndelse. Om dette lange Tidsrum, fra da og til Landsbyernes Opstaaen, skal denne korte Indledning handle.

Medens det i Sommer lykkedes vore Arkæologer at fastslaa, at Danmark har været bebygget i c. 10.000 Aar, saa ser det ikke ud til — efter de hidtil gjorte Fund — at Menneskene er kommet her til vore Sogne før i Slutningen af ældre Stenalder hen mod c. 3000 f. v. T. Da har Flokke af Jægere og Fiskere, der stod paa det Kulturtrin, som Arkæologerne kalder Ærtebøllekulturen, slaet sig ned ude ved Kysten. En Gruppe af deres Bopladser ligger paa Bakkerne omkring Hove Aas Udløb, deriblandt den meget store Saltvad Bro-Boplads, der er 150 m lang. Længere mod Syd ligger en anden Gruppe omkring Gereaaens Udløb. Bopladserne ligger lidt inde i Land; men oprindelig laa de ved Strandbredden, idet

Vandet dengang stod højere og som Fjorde strakte sig ind i de Lavninger, hvor nu Aaerne løber.

Bopladserne findes let ved Pløjning, idet Kulstøvet fra Baalene, der blev tændt paa runde Stenbrolægninger, endnu giver den nylig pløjede Jord en mørkere Farve. Gaar Ploven lidt dybere end sædvanlig, kan der komme smuldrende Skaller frem — Levninger fra Beboernes Maaltider. Af Maaltidsrester findes ogsaa Ben af Fugle, Fisk og Pattedyr, især Hjorte og Vildsvin; men ogsaa de højerestaaende Agerbrugeres Tamokser har de mere primitive Jægere af og til forset sig paa. Ellers finder man nogle grove Potteskaar og en Række primitive Flintredskaber foruden en Mængde Flintstykker, der er Affald fra Flinttilhugningen.

C. 3000 f. v. T. skete imidlertid den mest betydningsfulde Begivenhed i Danmarks Historie. Syd fra kom vandrende Grupper af et Folk, der stod paa et helt andet Kulturtrin. Disse Folk, Dyssefolket, kendte til at dyrke Jorden. Paa lave Steder, helst paa let Jord, hvor Skoven mest bestod af Krat, slog de sig ned. Krattet blev hugget om med slebne Stenøkser, der egnede sig fortrinlig til saadant Arbejde, og blev saa brændt af. I den askegødede Jord saaedes Kornet: Hvede og Byg. Naar Jorden efter en Aarrække var udpint, tog man blot et Stykke ved Siden af, og paa den gamle Mark kunde saa Husdyrene: Okser, Faar og Svin skaffe sig deres Føde.

Selve Bopladserne, der bestod af en Samling lerklinede Hytter, er endnu ikke fundet her i Sognene; men det er sikkert kun et Spørgsmaal om Tid, før man gør det, for Folkets Grave, Dysserne, findes eller rettere fandtes i stort Tal. I 1889, da Vilhelm Boye beskrev Sognenes Oldtidsmindesmærker, fandtes 18 Dysser i Kirkerup og 22 i Aagerup Sogn. Kun en ringe Rest af disse er imidlertid bevaret¹). Dyssekamrene er af skiftende Form. De ældste er sat af 4 Bæresten, der danner et smalt Kammer, hvori der kun er Plads til eet Lig. De yngre er sat af flere Sten og kan rumme flere

Lig; men som Regel er Dyssekammeret dækket af en eneste stor Sten. Dyssen staar nu frit oven paa en lav, flad Høj, som dog oprindelig dækkede selve Kammeret. Anbringes flere Kamre ved Siden af hinanden paa samme Høj, opstaar Langdyssen, f. Eks. har Langdyssen paa Gundsølllegaardens Mark 4 Kamre paa en 25 m lang Høj. Rundt om Højen stod Gravens Vogtere, en Række Randstene, deres tusindaarige Vagt for de døde Storbønder — Storbønder fordi mindre slægtrige Folk ikke blev begravet i Gravhøje, men under aaben Mark kun med en Krans af Sten til Beskyttelse. Gravene blev ikke lagt inde i den frygtede og „farlige“ Urskov, hvor uhyggelige Væsener som Elverfolk og Trolde færdedes, men ude paa det ryddede Land ofte uanseligt paa lave Steder.

Under fredelig Udvikling fortsatte Bonden sit Liv. Gravformen blev med Tiden den store Fællesgrav, Jættestuen, hvor talrige Lig kunde faa Plads. I Kirkerup fandtes 3, i Aagerup kun 1 Jættestue i 1889. At der var saa faa skyldes, at man vedblivende benyttede de talrige ældre Dysser til Begravelse, idet man blot ryddede de gamle Skeleter ud for at skaffe Plads til de nye. Man var dengang næsten lige saa respektløs som nutildags, da de Døde paa vore Kirkegaarde ofte kun har Fred i 20 Aar. Kun en af Stuerne, Gundsølllestuen, er bevaret; men den er til Gengæld ogsaa særdeles fin. Nilaus Petersen har fortalt om den i Aar bog for Københavns Amt for 1927. Den er en af Landets 57 dobbelte Jættestuer, hvor der er 2 Kamre og 2 Gange. Jættestuernes Kamre er sat af mange, høje Sten, og de er forsynet med en Gang midt paa den ene Langside. Loftet er i Modsætning til Dysserne dannet af flere store Overliggere, der er helt dækket af en stor hvælvet Jordhøj.

Samtidig med at de yngste Jættestuer blev bygget her paa Egnen, c. 2100 f. v. T., skete der store Begivenheder i Jylland. Et nyt Folk med fremmede Redskaber og Gravskikke drog med Vaaben i Haand ind i Jylland, medens kun enkelte Flokke naaede til Øerne. Disse Omskiftelser fik ogsaa Betydning for vor Egn, idet

dette nye Folk i den følgende Tid smeltede sammen med det gamle, og en ny Periode — Dolktiden — begyndte.

Dolktiden danner Overgangen til den næste Tidsalder Bronzealderen. I Redskaberne spores Paavirkninger fra den Bronzealder, der da herskede ude i Europa. Medens det vigtigste Redskab i Dyssernes Tid var en tynd, sleben Økse, der i Jættestuernes Tid bliver sværere med en tyk Nakke, er Hovedvaabnet nu Dolken, der i Flint egentlig er en unaturlig Form. Det er tydeligt, at den er en Efterligning af Udlandets Bronzedolke: At det i det hele taget lod sig gøre at efterligne disse, skyldes, at Danskerne var Verdens dygtigste Flinthuggere.

Vidnesbyrd om en saadan Flinthuggers Arbejde haves i et Fund ude fra Udløbet af Hove Aa. Her er fundet en Del Sager fra Dolktid bl. a. 9 Forarbejder. I 3 Dyssekamre er der fundet Begravelser fra denne Tid. I det ene af en Langdysses Kamre blev saaledes fundet: 1 Dolk, 1 tyknakket Økse, 1 Flække, Lerkarskaar (stammende fra de Lerkar, hvori Gravgaver var hensat til den Døde), samt Menneskeknogler. Men ogsaa Tidens egen Gravform, Hellekisten, er fundet. Ved L. Valby fandtes i en stor, nu sløjfet Høj omgivet af 3 Stenkredse en 10 Fod lang, 22 Tommer bred og 23 Tommer dyb Stenkiste, bygget af 7 Sidesten, 2 Endesten i Vest og 1 i Øst. I Kisten fandtes flere Lig, men af Gravgoods kun 1 Pilespids af Flint.

Som nævnt gaar Stenalderen med Dolktiden jævnt over i Bronzealderen, der deles i ældre Bronzealder (c. 1500—800 f. v. T.) og yngre Bronzealder (c. 800—400 f. v. T.). Metaltilførsler fra Udlandet satte i hvert Fald de mere velhavende i Stand til at erstatte Flintøkserne med Bronzeøkser (Celte og Paalstave) og Stenspydet og -dolken med Spyd og Sværd af Bronze. Desuden findes snart en Mængde forskellige Smykker af Guld og Bronze, i ældre Bronzealder ofte smykket med elegante Spiralornamenter.

Fra Bronzealderen fandtes der i 1889 et stort Antal Høje, i Kirkerup 13 og i Aagerup 19, hvoraf nogle faa er bevaret²). Gravhøjene fra ældre Bronzealder er høje og kuplede og især karakteristiske ved deres monumentale Beliggenhed langs de højeste Bakke-
drag. Jorden var nu opdyrket i saa vid en Udstrækning, at man kunde lægge Højene efter Landskabets Linier. Fundene fra ældre Bronzealder er rige. Her skal nævnes de bedste.

I ældre Bronzealder fortsattes med at bygge Stenkister; men nu kom tillige de bekendte Egekister i Brug. Den første Gravtype er repræsenteret i et Fund fra Gerdrup. I en stor, nu sløjftet Høj laa en 8 Fod lang Stenkiste indeholdende flere Skeletter. Af Gravgaver fandtes 1 Benpren, 2 Ravperler, 2 Perler af Dyretænder

**Bronze-Ragekniven fra Tinghøj.
Ovenover: Haandtaget forstørret.**

og af Bronze: 1 Halskrave, 1 Bælteplade, 1 Pincet og 1 Dobbeltknap. Ogsaa Rester af Egekistegrave er fundet. I 1878 fandtes i Aagerup Sogn i en Høj det Stenleje, hvorpaa en Kiste havde staaet; herpaa laa 1 Sværd, 1 Dolk, 2 Bæltedopper og 1 Spydspids af Flint. I Kirkerup Sogn er fremdraget flere. Af disse er i 1934 en ved Gerdrup udgravet af Fagfolk, men her fandtes kun Stenlejet (Højen er bevaret). I en anden Høj fandtes derimod 2 Stenlejer, hvorpaa der endnu laa et tyndt, sammenpresset Lag af Trækisten omgivet af et Lag Tang. Paa det ene Leje fandtes Rester af 1 Bronzesværd, 1 Dolk og 1 Naal, paa det andet de stærkt opløste Rester af en Dolk. I 1935 gravedes der i Langdyssen Tinghøj. Her gjordes det eneste Fund fra vore Sogne, der er virkelig bekendt; thi her fandtes foruden et Sværd og andre Bronzeting

Danmarks ældste plastiske Fremstilling af et Menneskehoved. Hovedet danner Haandtaget paa en Røgekniv af Bronze. Det er et skarptskaaret, karakterfuldt Ansigt. I de afbrækkede Øren har der været baaret store Ringe, saa det strenge Ansigtstudtryk har vel tilhørt en Kvinde, da Mændene i Bronzealderen ikke plejede at bære Ringe paa den Maade. Stykkets Alder maa sættes til mellem 1300 og 1000 f. v. T.

C. 1000 dukker en Nyhed i Gravskikkene op: Ligbrændingen. Vi kender ikke Aarsagerne til denne nye Skiks Indførelse; maa-ske har man blot efterlignet det fremmede. I Begyndelsen lagdes det brændte Lig i den sædvanlige Kiste. En saadan Grav er fundet ved Gerebro. Her fandtes under flad Mark en 8—10 Fod lang Stenkiste, hvori der laa et brændt Lig med 1 Spydspids af Flint og 2 Bæltedopper af Bronze som Gravgods. Efterhaanden gjordes Gravene mindre, og Gravgaverne blev færre. I yngre Bronzealder lagdes de brændte Ben i en simpel Lerurne eller Trææske, der enten sattes i en lille, lav Høj (alle Højene fra denne Tid er overpløjede her i Sognene), eller ogsaa sattes de ind i Syd-siden af gamle Høje. Der er fundet flere af disse Urner fyldt med brændte Ben, undertiden med en Bronzeknap vedlagt.

Bopladser fra Bronzealderen er meget sjældne, og der findes heller ingen her i Sognene. Derimod blev der i 1873 gjort et fint Depotfund. Ved Kanten af en lille Mose Nordøst for St. Valby laa 22 Segle, 2 Spydspidser, 2 Celte (Arbejdsøkser), 2 Haarringe, 1 Haandleddring og 2 Bronzebarrer ved Siden af en stor Sten. Her har en Købmand lagt et Depot af Varer, der skulde gemmes til senere; men han er aldrig vendt tilbage — Skovene v a r ikke rare at færdes i dengang.

Ogsaa om Bronzealderens Religion har vi Vidnesbyrd. I en nu sløjfet Høj paa Matr. 10 i Agerup fandtes c. 1870 en Sten, der nu staar i Nationalmuseet; i denne Sten er der ristet et Hjul med 4 Eger, en Afbildning af Solen³), som var Hovedguden for Tidens Landmænd og Søfarere; men desuden fandtes i hvert Fald en kvindeligt Guddom, til hvem talrige kostbare Ofre er nedlagt.

Bronzealderen var en lykkelig Tid med et tørt, varmt Klima, og Danmark var det rige Centrum for en stor Kulturkreds. Men

hen mod 400 f. v. T. gik man svære Tider i Møde. Baade de klimatiske og „udenrigspolitiske“ Forhold blev fortvivlede. En Klimaforandring gjorde Klimaet fugtigere og koldere, hvilket medførte, at Kvæget ikke som før kunde gaa ude hele Vinteren. Samtidig bredte Kelterne sig over hele Mellemeuropa og spærrede Handelsvejene mod Syd, hvorfra vi fik vor Bronze.

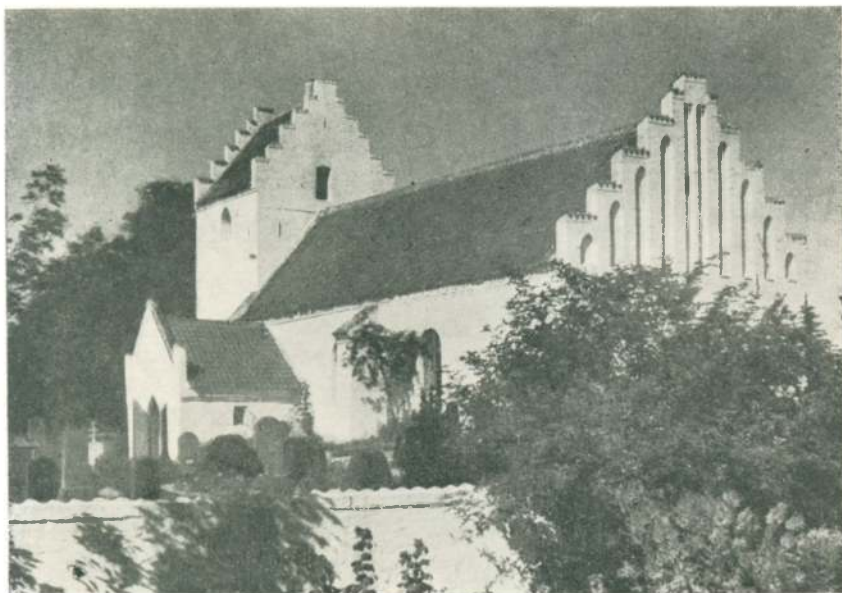
Men Danskerne var et energisk og handlekraftigt Folk, der ikke lod sig slaa ud. Mod Kulden beskyttede man sig med Bukser, som ikke havde været kendt før. For Kvæget byggede man en Ende til Huset, hvorved Stalden opstod, samtidig med at man samlede Vinterfoder sammen. Kendskabet til Jern var netop naaet herop, og snart lærte Danskerne, at det kunde udvindes af den hjemlige Myremalm. Stolt klarede Folket sig.

Om nu Beboerne i vor Egn ikke var saa duelige og døde af Sult eller udvandrede til behageligere Egne, véd vi ikke; men der er i hvert Fald saa godt som ingen Fund fra den allersidste Del af Bronzealderen og Jernalderen. Vi maa haabe, at de klarede sig og slaa os til Ro med, at Mangelen paa Fund ikke er noget specielt for vor Egn, men gælder for hele Sjælland. Maaske skyldes den svigtende Bevaringsforhold.

Gravformen var i ældre Jernalder stadig Brandgraven; undertiden lagdes Asken ikke engang i en Krukke, men Baalpladsen omgaves blot af en Stenring og dækkedes til med Jord. Omkring vor Tidsregnings Begyndelse dukkede Skikken med at begrave den døde ubrændt atter op, og de to Gravformer brugtes begge Side om Side, indtil Jordfæstelsen sejrede med Kristendommens Indførelse c. 900 e. v. T. Ved L. Valby fandtes i 1847 en Grav, hvorom det hedder i Nationalmuseets Sognebeskrivelse, at der under en Høj laa et med Stene omgivet Skelet med 1 Naal, 2 ovale Spænder og 1 bredt Spænde som Gravgoods. Sagerne er ikke bevaret; men efter det nævnte maa man antage, at det er en Grav fra Vikingetid, c. 800—1000 e. v. T. Endvidere er der i en Sandbanke ved Fjordgaarden fundet 5—6 Skeletter; det er sandsynligvis Fattigmandsgrave fra Jernalderen, mere kan ikke siges. Desuden er der løst fundet et lille Smykke af meget sjælden Art, et saakaldt „barbarisk Gemme“, vistnok fra c. 600, samt 1 Skaalspænde og 1 Guld-ring fra Vikingetid.

Paa dette spinkle Fundmateriale kan der ikke bygges noget. Blot ser det ud til, at Egnen atter er blevet tættere bebygget op i Vikingetid, Jernalderens sidste Afsnit, da Landsbyerne Valby og Gundsølille blev grundlagt.

- 1) I 1889 fandtes der i disse 2 Sogne 76 Gravhøje. I Dag er der bevaret i mere eller mindre raseret Tilstand 26! Enhver kan se, at hvis ikke disse Mindesmærker skal forsvinde helt fra vort Landskab, maa der gøres noget. Derfor har Rigsdagen ved Loven om Naturfredning af 7. Maj 1937 bestemt, at det under Straf er forbudt at beskadige enhver Gravhøj (ligegyldig om den er mærket med Fredningssten eller ej). De Landmænd, der har disse aartusindgamle Minder i deres Varetægt, bør være sig deres Ansvar bevidst og værne om det betroede og ikke for $\frac{1}{2}$ Meter Jords Skyld skænde Gravhøjene ved at pløje for tæt ind til deres Fod. Af de bevarede Dysser maa nævnes: 2 Langdysser paa Gundsøllegaardens Mark, hvoraf den ene (Matr. 10 a af Gundsølille) har 3 Kamre med bevarede Dæksten og nogle Randsten. Den anden (Matr. 13 a af Gundsølille) har 4 Kamre, hvoraf det ene har bevaret Dæksten; paa en af Bærestenene i det sydlige Kammer findes 50 skaalformede Fordybninger, hellige Symboler af ukendt Betydning. Andre er: Nissedysser, Hødysser, Lammedysse og en Runddysser med bevarede Randsten paa Matr. 4 a af Taagerup.
- 2) Af de bevarede Høje maa nævnes: En Høj (Højde 5 m) paa Matr. 4 f af Taagerup, en paa Matr. 2 b af Gerdrup, Dilhøj, den ene Thorsbjærgshøj (den anden er ryddet) samt den Høj, der ligger inde i Aagerup By (Matr. 5 a), bevaret, fordi der viste sig Uheld i Besætningen, da Ejeren engang i 1860'erne begyndte at bortkøre Højen (Nilaus Pedersen i Aarbog f. Kbh. Amt 1932—33, S. 336).
- 3) I 1939 optoges en Trappesten til Udhuset ved Aagerup Præstegaard, den fik Plads i Haven, da der paa den fandtes et Soltegn, et Hjul uden Eger. Stenen er nu i Roskilde Museum; men desværre er Soltegnet i Mellemtiden blevet „opfrisket“.

Agerup Kirke.

DE TO SOGNEKIRKER

Begge Pastoratets Kirker er oprindelig opført af naturlige Sten: Kamp, Fraadsten og Limsten, rimeligvis i første Halvdel af 1100-Tallet. De havde i Begyndelsen hverken Taarne, Vaabenhuse eller andre Tilbygninger og heller ikke Hvælvinger, men flade Bjælkelofter, og begge Kirker var mindre i Udstrækning.

Agerup Kirke har oprindelig haft et kortere Skib og et særskilt Kor. Ogsaa i Kirkerup var Skibet til at begynde med kortere; her var det særskilte Kor, der er bevaret, tidligere prydet med en halvrund Udbygning, en Apsis. Begge Kirker var bygget i romansk Stil, som blev benyttet til c. 1250; de havde smaa, højtsiddende, smigede Vinduer og to rundbuede Døre, een paa Syd- og een paa Nordsiden af Skibet; i begge Kirker er der Spor af de oprindelige Vinduer og Døre, i Agerup benyttes stadig den gamle Syddør som Indgang¹).

Kirkerup Kirke, i Forgrunden den gamle Skole.

I den gotiske Stils Tid, som falder fra c. 1250 til c. 1540, har Kirkerne, rimeligvis engang i 1300-Tallet, gennemgaaet store Forandringer, til dem begge blev der føjet Taarne og andre Tilbygninger, og der blev indbygget Hvælvinger. I Agerup nedrev man samtidig det gamle Kor og forlængede Skibet i dets fulde Bredde et Stykke mod Øst. Tilbygningen markeres af den ændrede Gesims; i øvrigt er Sydsidens Stræbepille anbragt, hvor det nye Murværk begynder. Den østligste Del af Tilføjelsen blev afskilret til et tøndehvælvet Sakristi, hvortil der var Adgang fra Koret; nu er Sakristiet blevet Ligkapel, med Indgang fra Kirkegaarden. I Kirkerup havde man allerede paa et tidligere Tidspunkt, endnu i romansk Tid, udvidet Skibet mod Vest. For at give Plads til Hvælvingerne blev begge Kirker lidt forhøjet med Skifter af Munkesten, det samme Materiale, der blev benyttet til Hvælvingerne og til alle Udvidelser og Tilføjelser. Indbygning af Hvælvinger gjorde det ogsaa nødvendigt at give Kirkerne andre og større Vinduer.

Gotiken har helt igennem givet Kirkerne deres nuværende Ud-

Noahs Ark.

sende. De ret lave, halvdunkle Rum blev lyse og fik højt løftede Hvælvinger. Udvendig gav Taarnene Rejsning; og Tilbygninger, Tinder og Blændinger gjorde Bygningerne maleriske og festlige.

Mange af vore gamle Kirker har været udsmykket med malede Dekorationer og billedlige Fremstillinger, som paa et eller andet Tidspunkt er blevet overhvidtede; men i vore Dage er de atter kommet til Ære. Taget i store Træk kendes der to Slags Billeder: de romanske og de gotiske. De første kunde være malet i Korrundingen og paa Væggene i de fladloftede Kor og Skibe; ved Indbygning af Hvælvinger blev disse gamle Billeder delvis ødelagt, idet de blev skaaret over af Hvælvingkapperne. Det andet Sæt Billeder er de gotiske, hvormed Hvælv og Vægge i de overhvælvede Kor og Skibe blev udsmykket.

I Agerup er der for nylig fundet Rester af en kalkmalet Dekoration; den var dog for daarligt bevaret til at lade sig restaurere.

Kirkerup Kirke er allerede c. 1200 blevet rigt udsmykket med malede Billeder og Dekorationer; man finder Rester af dem oven

over Hvælvingerne. En Del af denne tidlig middelalderlige Udsmykning er dog bevaret under Korbuen; her ses Fremstillinger af Tro, Haab og Kærlighed i et dekorativt Rameværk. Allerede 1898 restaurerede Maleren Jacob Kornerup disse Billeder. Senere er der med Tids Mellemrum paa Skibets og Korets Hvælvinger fremdraget en højst interessant Bemaling fra c. 1350. De først fundne af

Moses.

disse Billeder blev istandsat i Efteraaret 1936 af Konservator Egmont Lind.

I nordre Hvælvingskappe i Skibets midterste Fag vises rimeligvis Bygningen af Noahs Ark. I østre Kappe ses en morsom Fremstilling af Arken, der sejler paa Bølgerne; øverst sidder Noah, hans Sønner og deres Hustruer, nedenunder er Dyrene og Fuglene og i Arkens Bund Fiskene i en Dam. I søndre Kappe ofrer Abraham Isak, desuden er der en herhjemme enestaaende Fremstilling af Moses, der i en mærkelig baadformet Vogn optages i Himlen. Som Tegn paa Styrke bærer Moses Horn; han holder i Hænderne Lovens Tavler og Arons Stav; Krukken med Manna er blevet til

en Hankekurv, han bærer paa Armen. Vestre Kappe har haft et Dommedagsbillede, der nu er meget medtaget; der er bevaret lidt af de Salige og noget mere af de Usalige. Indskriften paa Latin siger: Kommer hid, I Velsignede, og modtager det evige Rige, gaar bort, I Forbandede, til den evige Ild.

Eva.

I Hvælving-Kappernes nederste Flige er der malet Engle. Billederne er prydet med mærkelige stiliserede Træer og smaa, smukke Blomster, og kønne Rankeslyng fletter sig dekorativt under Kapperne.

For nylig er der fremdraget Billeder ogsaa i Skibets østre Hvælvingfag og paa Korets Hvælvinger; de venter endnu paa deres Istandsættelse. Ogsaa her er der flere meget fængslende Fremstillinger, bl. a. et yndefuldt Billede af Eva, optaget af at spinde.

Billederne i Kirkerup er som sagt fra c. 1350, fra en af Mørketiderne i vor Historie. Paa Grund af de urolige politiske Forhold

har vi meget faa Billeder fra denne Tid, derfor er Kirkerup-Billederne en Sjældenhed; desuden er de af ikke ringe kulturhistorisk Interesse, idet flere af Figurerne bærer Datidens Dragter.

I mange Kirker er Døbefonten det ældste Stykke Inventar; det er Tilfældet i Aagerup, hvor der staar en romansk Granitfont. Den er enkel og uudsmykket, kun forsynet med en Rundstav lidt neden

Gravlæggelsesfeltet fra Prædikestolen
i Aagerup.

for Kumme-Randen og en kraftig Vulst ved Overgangen til Foden, men den er et prægtigt Stykke primitivt Stenhuggerarbejde. Fonten henregnes til den saakaldte Roskildegruppe af Døbefonte, der er særlig rigt repræsenteret paa denne Egn, og som maa være ud-gaaet fra Stenhuggerværksteder i Domkirke-Byen. — Døbefonten i Kirkerup er et Træskærerarbejde fra Aarene henimod 1620; den maa sikkert være udført af Roskilde-Snedkeren Anders Nielsen Hatt, der har leveret adskillige Arbejder til Roskilde Domkapitels Kirker, ikke mindst til dem i Stiftsstadens Nabolag. — Alt det øvrige Inventar i begge Kirker stammer enten fra 1600-Tallet eller er nyere.

Altartavlen i Kirkerup bestaar af et Maleri af Carl Thomsen fra 1870 „Den barmhjertige Samaritan“; den samtidige Ramme er et Stykke Ny-Gotik, saadan som Datiden yndede det.

Alteret i Aagerup er ulige interessantere. Her er muret Alterbord, der dog er helt dækket af Træværk. Alterbords-Panelet er udsmykket med Malerier og Udskæringer i Barokstil og opdelt af

Gravlæggelsesfeltet fra Prædikestolen
i Kirkerup.

Hermer, d. v. s. bærende Led, hvis øverste Del er udformet som Overkroppen af et Menneske. De forestiller paa Forsiden: Johannes, Peter, Frelseren, Paulus og Andreas, paa Siderne andre ikke nærmere betegnede Apostle; den ene har Pibekrave som en Præst. De fire malede Figurer forestiller efter Indskriften Profeterne: Esaias, Jeremias, Ezechiel og Daniel. Alterbords-Panelet skyldes den kendte Roskilde Snedker og Billedskærer Casper Lubbeke (død 1675), af hvem der findes en lang Række Arbejder i Roskilde-Egnens Kirker.

Altartavlens Opbygning er i Renæssancestil, mens Ornamen-

Døbefontene i Agerup (t. v.) og i Kirkerup (t. h.).

tiken er Barok. Nederst er udskaaret de 4 Evangelister, paa Søjlerne symbolske Figurer: Styrke (med Søjle over Skulderen), Retfærdighed, Kærlighed og Klogskab, og i de ovale Felter i de store Vinger: Moses og Johannes Døberen; øverst staar den opstandne Frelser. I Midtfeltet har der siddet et Maleri, der er blevet erstattet med en Gibbsfigur efter Thorvaldsens Kristus. Paa Tavlen er malet Roskilde-Lensmandens og hans Hustrus Navne, Gabriel Kruse og Agnete Thot, deres Vaabenskjolde og Aarstallet 1629.

Begge Kirkers Prædikestole er smukke og værdifulde Arbejder. Agerups kan maaske sættes til omkring 1620, mens Kirkerups bærer Aarstallet 1639. Deres Opbygning er i store Træk ens: 4 Felter adskilte af 5 Hermer. Paa begge Stole fremstilles i Felterne: Gravlæggelsen, Opstandelsen, Himmelfarten og Dommen, det Skema, den bekendte Roskilde-Mester Brix Michgells Værksted plejer at følge. Felterne i Agerup er ikke alene udgaaet fra Værkstedet, men utvivlsomt et Arbejde af Mester selv. Da Kirkerup Kirke en Sned Aar senere skulde have en Prædikestol, levede Mester Brix

ikke mere; han maa være død 1627. Men en Lærling og Efterfølger gik trofast i hans Fodspor, han gav blot sine Skæringer det Stilpræg, Moden nu fordrede. Selve de bibelske Scener paa Prædikestolene i Aagerup og Kirkerup afviger ikke ret meget fra hinanden, men Rammernes Ornamentik er paa den første ren Renæssance, paa den anden udpræget Barok. Hermerne, der adskiller Felterne, symboliserer i Aagerup: Haab, Tro, Kærlighed, Retfærdighed og Maadehold; i Kirkerup er det Apostle.

Da der i 1926 blev indlagt Varmeværk i Kirkerup Kirke, fandt man i Midtergangen en Kridtstensgrav fra før 1250, indeholdende et velbevaret Skelet.

I Krigsaarene 1914—15 blev Kirkerup Kirkes gamle Alterkalk sjaalet og omsmeltet. (Se nærmere herom Aarbøger for Københavns Amt 1932—33, S. 337).

Paa Nordsiden af Kirken i Aagerup er der i den gamle, tilmurede Norddør indsat en Mindetavle af Sten for Præsten Frederik Monrad (død 1758), og ved Muren staar hans Gravsten.

Klokkerne i Aagerup er begge middelalderlige. Den mindre fra 1300 Tallet har hverken Indskrift eller Støbemærker; den større fortæller paa Latin, at i det Herrens Aar 1488 blev denne Klokke støbt til Ære for Jomfru Marie; Støbemærker henfører den til kendte Klokkestøbere Oluf Kegge og Johannes Pauli. I Kirkerup er begge Klokker fra 1600-Tallet.

¹⁾ I ældre Tid sad ved Kirkegangen Kvinderne i den nordre Side og Mændene i den søndre. Saa langt ned som til omkring 1900 bestod denne Skik i Aagerup—Kirkerup. Paa det Tidspunkt kom der paa Vejlegaard i Gerdrup en ung Mand ved Navn Gammeltoft, han var fra Lemvigegnen; da han og hans Kone første Gang var i Kirke i Kirkerup, satte de sig til stor Forundring for mange sammen i en Stol paa Sydsiden; men det bevirkede lidt efter lidt, at Kvinder og Mænd kom til at sidde sammen overalt i Kirken. (Meddelt af H. P. Nielsen, Gerdrup).

PRÆSTERNE

1. *Jacob Eriksen* 15—
2. *Hans Jørgensen Faxøe* (Fokius) 1585—1626 (Gravsten i Vaabenhuset).
3. *Knud Johansen* 1626—48.
4. *Carsten Lauritsen* (ell. *Christen L. Bleching*) 1648—55 (Gravsten i Vaabenhuset).
5. *Thomas Rasmussen Ranch* 1655—89.
6. *Hans Pedersen Lundt* 1689—1731.
7. *Frederik Eriksen Monrad* 1731—58 (Epitafium paa Kirkeski-bets Nordvæg, nedenunder staar Gravstenen).
8. *Jørgen Nielsen Saabye* 1758—67 gift med Hans Egedes Datter Petronelle.
9. *Johan Daniel Antonsen Just* 1767—85.
10. *Just Reimer* 1785—1828 gift med *Kirstine Thye*, Søster til den daværende Frue paa Østrupgaard.
11. *Lorents Andreas Hjorth* 1829—38 Provst. (Paa Kirkens Nordvæg, inde i Kirken, er der opsat en Kobberplade med Provst Hjorths og Hustrus Navne, Fødsels- og Dødsdage. Pladen har oprindeligt været anbragt paa Gravstedet Syd for Taarnet. Det siges, at der ogsaa har været en Plade over en Datter, som tog sig selv af Dage).
12. *Jeppe Christensen Qvistgaard* 1838—50. Consistorialraad. Formand for Sogneforstanderskabet 1842—51.
13. *Laurits Smith* 1851—71. Formand for Sogneforstanderskabet 1851—56. (Gravsten paa Kirkegaarden).
14. *Carl August Olivarius* 1872—85.
15. *P. N. Petersen* 1886—1901. Han blev forflyttet til Trinitatis Kirke i København, afgik ved Døden i 1916 og blev begravet paa Aagerup Kirkegaard, hvor Gravstedet med Mindestene endnu findes. Af hans Sønner skal her nævnes: Stiftsprovsten i Odense *Johannes Fog-Petersen* og Politikeren *Gunnar Fog-Petersen*, Forfatter til Værket „Den danske Regering og Rigsdag“, død 1939. Gunnar Fog-Petersen ejede et digterisk bevæget Sind, det har bl. a. givet sig Udslag i den smukke lille Bog „Stæren er her igen“ (1921), der rummer en Række smaa

Naturbilleder, hvis dybeste Inspirations-Kilde er Barndomstiden i Aagerup Præstegaard.

16. *Gustav E. F. Thygesen* 1902—1914.
17. *Hans Peter Hansen-Lavind* 1914—1930.
18. *Vilhelm Munch* 1930—1945.
19. *Harry Christian Sjælland Borup* 1946—

Af disse har utvivlsomt Frederik Monrad stærkest formaaet at fæstne sit Navn. Han var født 1702 i Thoreby paa Lolland, hvor han Fader, Nordmanden Erik Monrad, „en lærd og kunstforstandig Mand“, var Præst. Kun 29 Aar gammel fik Fr. Monrad det ret anselige Kald Aagerup—Kirkerup, i hvilket han forblev indtil sin Død 1758. Han var Medarbejder ved den danske Bibeloversættelse under Christian VI og skrev flere mindre, exegetiske Skrifter. En lille Katekismusforklaring, som han udgav i 1756, blev, skønt den var godkendt af det teologiske Fakultet, beslagnagt af Regeringen, da der i den „fandtes en Del mod Ærbarhed stridende Spørgsmaal“.

Pastor Monrad var blandt de ortodexe Modstandere af Pietisterne og deltog i Parternes indbyrdes Stridigheder (se Kirkehistoriske Samlinger 5. R. IV, S. 312).

Fr. Monrad havde i sit Ægteskab 8 Børn, den næstældste Søn, Hans Diderik Monrad, blev Generalkrigskommissær i Norge. Fra hans Haand haves en Samling Optegnelser og Anekdoter fra 1600- og 1700-Tallene, trykt i Personalhistorisk Tidsskrift 3. R. II. Flere af disse Anekdoter, bl. a. om Christian IV og om Griffenfeldt, synes at hidrøre fra hans Fader, Præsten i Aagerup. — Fr. Monrad var Oldefader til Politikeren og Biskoppen D. G. Monrad.

Den latinske Indskrift paa Marmor-Epitafiet over Frederik Monrad har Pastor P. N. Petersen ladet aftrykke i Kirkehistoriske Samlinger 5. R. V, S. 620 sammen med et karakteristisk Brudstykke i dansk Oversættelse. Det lyder:

Du spørger: hvem var han? Vid da, at han, udrustet med alle de Gaver, der fuldkommengør en Christi Tjener, har gjenhævdet sin Slægts ældgamle Ry — hvor stort har ikke altid Monradernes Navn været, i Kirken, Staten og Litteraturen! Eller rettere: han har øget dette Ry! Han var en Mand, en bedre Tidsalder værd. Om end død, lever han dog stedse i alle gode Menneskers Minde o. s. v.

MENIGHEDSRAADET

Det første Menighedsraad for Aagerup og Kirkerup Sogne valgtes 16. December 1903. Der var indkommet to Lister og følgende valgtes:

Gaardejer *Anders Nielsen*, Aagerup.
Skolelærer *Carl Rudolph Olsen*, Aagerup.
Husmoder *Ane Kirstine Frederiksen*, St. Valby.
Forpagter *Jens Peter Johansen*, Aagerup.
Ungkarl *Hans Peter Nielsen*, Gjerdrup.
Gaardejer *Niels Christian Larsen*, Gundsøllille.
Gaardejer *Peter Christian Sivertsen*, Kirkerup.
Ugift *Sidse Jensen*, Gundsøllille.

I sit første Møde valgte Menighedsraadet Formanden, Pastor Gustav Thygesen, til Sekretær og Lærer Olsen til Kasserer.

Et vigtigt Arbejde for Menighedsraadet var Fordelingen af de Penge, der blev lagt i Kirkernes Fattigbøsser.

10. April 1908 afholdtes ekstraordinært Syn over begge Sognets Kirker i Anledning af Kirketiendens Afløsning. Ingen af Kirkerne havde da noget Harmonium.

Den 19. Novbr. 1908 overleverede Godsejer E. Tutein, Edelgave, Aagerup Kirke til Menighedsraadet.

Den 10. Maj 1909 overgav Justitsraad Niels Hansen, Gundsøllille, Gaardejer A. O. Rasmussen, Taagerup, og Gaardejer P. C. Sivertsen, Kirkerup, m. fl., Kirkerup Kirke til Menighedsraadet. Ved Skøde af 9. Februar 1866 havde Karen Kornerup, født Brønniche, Enke efter Proprietær Peder Hans Kornerup, Ejer af Østrupgaard og Søgaard, død 1859, overdraget Kirkerup Kirke til: Gaardmand Peter Andersen, Gaardmand Rasmus Andersen, Ungkarl Niels Hansen (den senere Justitsraad), Gaardmand O. Olsen og Ungkarl Fr. Andersen, alle af Gundsøllille, og til Skolelærer P. Petersen og Gaardmand Peter Petersen, begge af Taagerup, samt til Gaardmand unge Niels Andersen af Kirkerup.

I Henhold til Lov om Menighedsraad af 10. Maj 1912 dannedes der en Valgbestyrelse, som skulde forestaa det kommende Menighedsraadsvalg. Man ansøgte Provstiet om Tilladelse til at danne

et fælles Menighedsraad for begge Sogne og fik Ansøgningen bevilget.

Man ansøgte Provstiet om Tilladelse til at danne et fælles Menighedsraad for begge Sogne og fik Ansøgningen bevilget.

1922 oprettedes der to Menighedsraadskredse, een for Aagerup og een for Kirkerup. Biskoppen ansatte Antallet af Menighedsraadsmedlemmer til 6 hvert Sted, og saaledes har det været siden. De to Menighedsraad holder deres Møder hver for sig og samles kun om Fællesanliggender, fornemmelig Præstegaarden. Sognepræsten er Formand i begge Menighedsraad.

Siden Pastor V. Munchs Bortrejse 1. Oktober 1945 har Lærer C. G. Værbak og Lærer O. C. Mertz Nielsen været Formænd for henholdsvis Aagerup og Kirkerup Menighedsraad.

SKOLERNE

Som alle andre Steder virkede ogsaa her Degne fra Reformationens Indførelse i 1536. Til at begynde med var det sikkert Løbedegne, d. v. s. Roskilde Katedralskoles ældste Elever, som om Søndagen „løb“ ud til det nærmeste Oplands Kirker og forrettede Degnetjeneste. Tid efter anden blev Degnens Gerning saa betydningsfuld for Sognet, at det blev nødvendigt at bosætte ham paa Stedet. Man byggede derfor en Degnegaard og ansatte en Sædedegn, en Degn, som havde Sæde i Sognet.

Vor Degnegaard blev bygget i Kirkerup, og den første Sædedegn, vi kender, var Rasmus Christensen Veddeløf, født ca. 1650, Student i Roskilde 1684 og kort efter Degn her. De tre følgende Degne var: Arent Jensen, Lauritz Nielsen Kiærgaard og Studenten Frederik Frederiksen Føderhof. Søren Hansen Steenstrup, kaldet 1767, blev den sidste Degn i Aagerup—Kirkerup. Han døde 1806.

— Det at være Degn var en ren kirkelig Bestilling; Degnene var i Regelen Studenter, og ofte var det saadan, at deres teologiske Studium af en eller anden Grund ikke var lykkedes. De havde intet med Undervisning at gøre ud over, at de oplærte Sognets Ung-

dom i den kristne Tro. Først da et almindeligt Skolevæsen blev indrettet, blev Degnene tillige Skoleholdere.

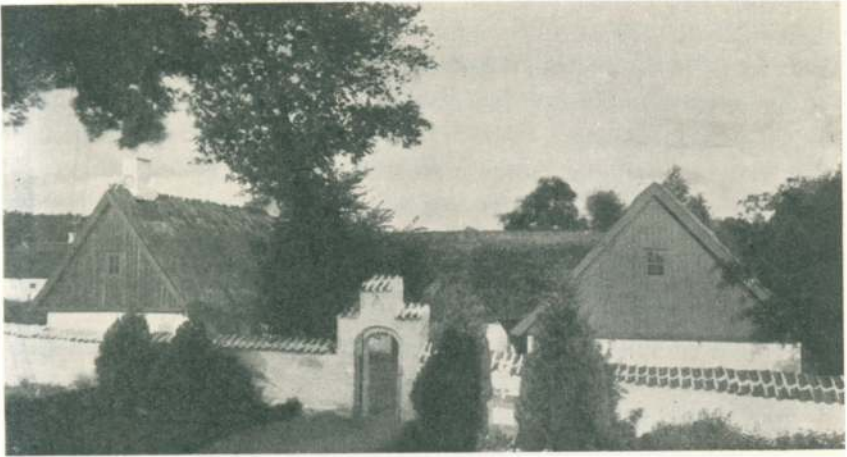
I 1739 udsendtes en kgl. Forordning om Skolevæsenets Indretelse her i Landet, og det blev vor første egentlige Skolelov. Forinden havde man imidlertid begyndt at forberede Sagen, idet der for vor Kommunes Vedkommende i 1737 afholdtes et Møde i Aagerup Præstegaard hos Pastor Fr. Monrad til Drøftelse af Aagerup—Kirkerup Skolevæsens Indretning. Man blev enig om, at der skulde være Skole i Aagerup for hele Sognet; her boede Degnets Substitut (Stedfortræder) i et Hus tilhørende Justitsraad de Falsen paa Østrupgaard. I Kirkerup Sogn skulde Degnegaarden i Kirkerup tilbygges en Skolestue „imellem det vestre Led og Niels Vævers Hus“. Østrup By havde dog temmelig langt til Kirkerup og skulde derfor lægges til Herringløse Skoledistrikt, for det var nærmere.

AAGERUP SKOLE

Vi maa antage, at Substituten er identisk med den første Lærer ved Skolen *A a g e S v e n d s e n*, som paa dette Tidspunkt ikke var helt ung mere, og at Huset, han boede i, er det Hus paa 15 Fag, der betegnes som en ny Skole given af de Falsen. Duebrødre Kloster deltog i Bekostningen ved Skolens Indretning. Aage Svendsen var ustuderet, han fødtes ca. 1693 og begravedes 1775. Med dette Embede var forbundet Stillingen som Klokker ved Aagerup Kirke. I 1760'erne afløstes Svendsen af Sønnen *H a n s A a g e s e n*, som virkede her til c. 1808. Hans Efterfølgere var Studenten *M o r t e n H a r t m a n n* og *L a u r i t s B a c h e*, der 1830 byttede Embede med Søren Peter Olsen i Sonnerup.

En Skolekommission er oprettet c. 1806, fra 1809 holdt den jævnligt Møde. Det vigtigste Problem var Opførelsen af nye Skoler. I disse Aar opstod en stærk Diskussion om, hvorvidt Skolen skulde flyttes til St. Valby eller blive i Aagerup. Efter at have debatteret Sagen gennem flere Aar vedtog man, at Skolen skulde blive, hvor den var.

1829 indførtes Gymnastikundervisning i Kommunens Skoler, og i Aagerup udlagdes en 800 Kvadratalen stor Plads nord for Kirken til Eksercerplads, som Kirkens Patron J. P. Kornerup i

Agerup gamle Skole.

Hove Mølle overlod til dette Formaal mod en Godtgørelse af 1 Td. Byg aarligt efter Capitelstakst.

I 1830'erne blev den gamle Skole helt ombygget til den endnu eksisterende. Den ligger Øst for Kirken lige op ad Kirkegaardsmuren, gennem hvilken der fører en overhvelvet Laage fra Skolegaarden ind paa Kirkegaarden. Den trelængede Skole bestod mod Nord af Skolelokalet, mod Syd af Lærerboligen og mod Øst af Lade- og Staldlængen, der forbandt de to andre. Vestsiden af Skolegaarden dannedes af Kirkegaardsmuren. Lærerboligen var af Egebindingsværk og er endnu velbevaret; de to andre Længer var af Fyrrebindingsværk og er nu meget medtagne. Skolen laa lunt og hyggeligt, men indelukket, „omgivet af rolige Naboer“, som en af Lærerne sagde med Henblik paa Kirkegaarden. Dog gav det lidt Afveksling, at en offentlig Sti førte over Kirkegaarden gennem Skolens Gaard og Vognport. Denne Sti skulde Børnene ogsaa benytte, naar de skulde over paa Eksercerpladsen til Gymnastikundervisning eller Leg i Frikvarteret, og dette uheldige Forhold ophørte først, da Matr. Nr. 9 blev udparcelleret, idet Kommunen da lejede et Stykke af dennes Gaardsplads til Legeplads.

Til Skolen hørte en Jordlod (Matr. Nr. 2) paa c. 3 Tdr. Land. Lodden var meget smal og laa langs Vejen mod St. Valby; den

begyndte ved Gundsøllillevejen og naaede helt til St. Valby Skel. Mellem Skolejorden og Kirkegaardsmuren laa Kirkejorden, der blev solgt af Kirkejeeeren, da Kommunen overtog Kirken; paa denne Grund er nu bygget 2 Villaer. Skolens Jordlod overtoges af Kommunen omkring 1910.

I 1837 forflyttedes Søren Peter Olsen til Flyng og afløstes af Anders Petersen. Han var en skattet Gæst ved de festlige Bryllupper, Barnedaabe o. lign., og han forfattede mange Lejlighedssange, af hvilke bl. a. en fra et Soldatergilde i 1850 endnu er bevaret. Gilderne medførte, at han fik mere Smag for de vaade Varer, end egentlig godt var. Petersen tog sin Afsked 1870 og døde paa Sct. Jørgensbjerg 1882. Han var gift med Nicoline Nielsen.

1870 kaldedes Carl Rudolf Olsen til Embedet. Han var Søn af den tidligere nævnte S. P. Olsen. En medvirkende Aarsag til, at netop han blev kaldet, skal være, at Faderen havde været meget afholdt som Lærer i Agerup. Sønnen blev det ikke mindre paa Grund af sin enestaaende Evne til at omgaas baade Børn og Voksne. Han behøvede bare at se ud over Klassen, saa forstod Eleverne, at der skulde være Ro. I Frikvartererne kunde han more sig over Børnenes Leg, og om Aftenen samlede han Ungdommen til Aftenskole. Han havde forskellige Tillidshverv f. Eks. Kirkeværge og Medlem af Menighedsraadet. Han tog sin Afsked 1916. Han var gift med Antoinette Marie, f. Kragh. I hans Tid, i 1873, opførtes en ny, grundmuret Skolebygning paa Skolens Jordlod. Den nye Skole, der var indrettet efter nogenlunde samme Plan som Rytterskolerne, bruges stadig.

Niels Peter Marius Nielsen kaldedes til Embedet 1917. Allerede Aaret efter flyttede han til Gundsømagle som Førstelærer. Sigurd Hjalmar Thorstein Thorglis var derefter Lærer i Agerup fra 1919 til sin Afsked 1923. Hans Efterfølger Jørgen Christian Jørgensen flyttede allerede 1928 til Vejlbjby-Risskov. Sofus Jørgensen var Lærer 1929—35 og blev derefter kaldet til Førstelærer i Slangerup. I Agerup var han Formand for Sygekassen og Medlem af Menighedsraadet. Siden 1936 har Carl Gotfred Værbaek været Lærer. Han er Kirkeværge og Medlem af Menighedsraadet.

Skolegangsordenen ved Agerup Skole har hele Tiden været

den toklassede med Hverandendags-Undervisning. Siden 1915 har der været Planer fremme om en Nyordning, uden at det dog er lykkedes at faa gennemført en saadan. Endelig efter ca. 25 Aars Forhandling blev der i 1940 vedtaget en Ordning, hvorefter Kommunens Skolevæsen skulde samles om en Centralskole i Gundsøllille med Forskoler i de nuværende Skoler, men paa Grund af Krigen blev Ordningen ikke gennemført.

ØSTRUP SKOLE

Justitsraad de Falsen lod i 1741 bygge et Hus i Østrup paa 6 Fag til Skole, og her som i Aagerup maatte Undervisningen foregaa i Lærerens Lejlighed. Den første Lærer **C h r i s t e n I b s e n**, som var ustuderet, havde vistnok tidligere været Husmand under Østrupgaard. Han virkede i Embedet til sin Død og begravedes 1766. Lærerægteparret kunde umuligt leve af den lille Løn, og Konen supplerede da ogsaa de sparsomme Indkomster ved at spinde. Efterfølgeren i Embedet var **N i e l s J e s p e r s e n Ø g a a r d**. Hans Enke maatte tilbringe sine sidste Aar i Kirkerup Fattighus, hvor hun døde. Det ser ud til, at ogsaa den tredie Lærer, **J ø r g e n J o h a n s e n**, oprindeligt var Husmand.

Endnu i 1817 foregik Undervisningen i Lærerens Stue, og den gamle Bygning fra 1741 havde da ondt ved at staa ene. For at slippe for at bygge ny Skole, foreslog man i Skolekommissionen helt at nedlægge Østrup Skole og realisere den gamle Tanke om, at Børnene i Stedet skulde søge Herringløse Skole. Sognepræsten Just Reimer protesterede herimod og vilde bevare Skolen.

Da der 1829 skulde indrettes Gymnastikplads i Østrup, var det ikke muligt at skaffe den fornødne Jordlod, og derfor tilbød Læreren, at man for indeværende Aar kunde benytte noget af hans Have. Det er næppe troligt, at der senere skaffedes en anden Eksercerplads; paa Skolens gamle Eksercerplads, som stadig kan eftervises, ligger nu et Hus.

I 1830 blev **A d o l p h H a n s e n** Lærer, og ham gik det ikke saa godt, han var drikfældig og ligegyldig. Efter 3 Aars Forløb fik Hansen sin Afsked med Pension, men blev boende i Skolen til den nye Lærers Ankomst. I Mellemtiden tog man paany og for sid-

ste Gang sin Tilflugt til en Husmand, idet Aage Hansen i Østrup vikarierede. Medens Embedet var vakant, fremdrog man for tredje Gang Planen om at indlemme Østrup i Herringløse Skoledistrikt. Men Østrup Skole blev bevaret, dog forhøjede man Lærerens Løn.

1831 fik Proprietær Kornerup paa Østrupgaard Tilladelse til at magelægge den af hans Jorder indesluttede Østrup Skolelod med en Jord af samme Størrelse, men bedre Bonitet og beliggende nærmere Skolen. 1841 anføres det, at Skolelodden var paa Østrup Holme, og at Læreren ikke kunde have Marken i Fred for Naboernes Kreaturer, hvorfor han ansøgte om at faa den indgrøftet.

Johannes Andreas Bech blev Lærer i Østrup 1834, men flyttede allerede Aaret efter. Derefter fik Christian Meyer Embedet. Han omtales som en streng Lærer, der ikke sjældent tog Mester Erik i Brug, men hans Flid og Duelighed i Skolearbejdet betegnes som meget god. Han var ugift, og de sidste Aar, før han i 1875 søgte sin Afsked, holdt han Hjælpelærer. 1870 var C. F. Lyngge Hjælpelærer her, men flyttede til Sengeløse og var der, til han 1876 kaldedes til Lærer i Fløng. Senere var C. L. J. Nyboe Hjælpelærer og kaldedes til Embedet ved Meyers Afsked. Nyboe flyttede 1876 til Taagerup og er omtalt som Lærer dér.

Carl Julius Emil Christensen kaldedes til Embedet 1876 og fratraadte 1881. Han var ugift. I Tiden 1881—89 virkede Lærer Nielsen (senere Lundsgaard), om hvem intet vides. Jens Peter Mikkelsen var Lærer 1889—1912. Han skildres som en dygtig Lærer i Dansk og Regning, men han var meget streng, naar han straffede Børnene. Han havde stor Interesse for Dilettantkomedier, af hvilke mange opførtes under hans Ledelse i Gundsøllille Forsamlingshus. — 1913—18 virkede Lærer Weber, der tilsidst maatte søge sin Afsked. 1919—23 var Bang Mikkelsen ansat i Embedet. Han var en særpræget Lærer, men dygtig og lod de store Børn lave deres eget Leksikon. Han flyttede til Vardeegnen, hvorfra han stammede, og er senere død. 1923 kaldedes Viggø Lund til Embedet. I Østrup var han Regnskabsfører for Brugsforeningen, Næstform. i Aagerup—Kirkerup Værgeraad og Revisor i Aagerup—Kirkerup Sygekasse. Han afgik ved Døden i 1941. Fra 1925 oprettedes Lærerindeembede ved Østrup Skole og Meta Naurbjerg kaldedes samtidig til dette. Efter Lunds Død er hun udnævnt til Enelærer ved Skolen.

Det er ikke lykkedes at fastslaa, naar der indrettedes Skolestue i Østrup, men det er vel sket i 1820'erne. Den gamle Skole stod saa, til det 1863 blev nødvendigt at undermure den. Ældre Folk har fortalt, at Vandet ved Tøbrud og store Regnskyl løb under Dørtærskelen hen over Skolestuens Lergulv og ud af et Hul i modsat Side. Om Vinteren kunde det hænde, at Gulvet var dækket af et Lag Is, saa man kunde „hale Skred“ inde i Skolestuen. I 1917 blev den gamle Skole kasseret og ombygget til Alderdomshjem. Den nye Skole byggedes i Udkanten af Byen og rummer 2 Klasseværelser og 2 Lærerboliger. 1925—41 var Skolen 3-klaset, men man har nu igen indskrænket Klassernes Antal til to.

I forrige Aarhundrede holdtes gerne Huslærer(inde) paa baade Østrupgaard og Søgaard, saa Børnene herfra undervistes ikke sammen med Kommunens øvrige. Ogsaa paa Vejlegaard holdt man en Overgang en ung Pige til at undervise Børnene.

KIRKERUP SKOLE

I den gamle Degnegaard i Kirkerup blev der 1741 oprettet Degneskole, d. v. s. en Skole, hvor Degnen var Lærer. Degnene følte sig hævede over Lærerne og var bedre lønnede, og det var ret almindeligt, at en Lærer avancerede til Degn. De to sidste Degne i Aagerup—Kirkerup var tillige Lærere. Da den sidste Degn, Søren Hansen Steenstrup, døde i 1806, var man saa langt fremme i Forhandlingerne om Degneinstitutionens Afskaffelse, at man kunde ansætte en Mand, som vel varetog Degneembedet, men som maatte forpligte sig til „kun“ at være Lærer og afgive den fastsatte Del af Degneindkomsterne til Kommunens andre Lærere, naar den nye Skoleordning skulde træde i Kraft i 1814. Fra 1806 til 1812 boede Degneenken stadig i Degnegaarden, og Embedet forrettedes af en Interimsdegn. Der er al Grund til at antage, at denne var den i 1801 nævnte C h r i s t i a n K r y g e r, Degnens Vicarius, som senere blev Lærer i Herringløse. 1812 kaldedes Studenten P e t e r H a r t m a n n til Lærer i Kirkerup. Han var vist Broder til Morten Hartmann i Aagerup og fik Embedet ved at gifte sig med Steenstrups Datter.

Allerede 1809 var det vedtaget, at Skolen i Kirkerup skulde flyttes til Taagerup, fordi denne By ligger midt i Skoledistriktet; den fik dog Lov til at blive, og man lappede paa de gamle Bygninger. I 1830 foretog man en grundig Reparation, og Børnene havde Ferie imens. Aaret i Forvejen havde Skolen faaet Eksercerplads, som blev udlagt paa en Plads, der altid havde tilhørt Degnegaarden og var beliggende Vest for Ladelængen og Skolehuset. Denne Plads ses endnu — 100 Aar efter Skolens Nedlæggelse — tydeligt. Selve Skolen, Matr. Nr. 1 a, hører nu under Søggaard og benyttes til Fodermesterbolig. (Se Billedet Side 14).

1837 blev Peter Petersen Hjælpelærer i Kirkerup. Efter Hartmanns Død ansattes han 1842 i Embedet og blev gift med dennes Datter.

TAAGERUP SKOLE

I 1847 blev Skolen endelig flyttet fra Kirkerup til Taagerup. Den nye Skole blev bygget af Bindingsværk og blev i 1880 undermuret med Grundmur og gjort højere. Indvielsen fandt Sted 20. Juli. Lærer P. Petersen var en virksom Mand, hvis Flid og Duelighed betegnedes som meget god. Foruden at være Lærer var han ogsaa Kommunalmand og Landmand. I 16 Aar var han Formand for Sogneraadet, og foruden at drive Skolelodden paa 6 Tdr. Land ejede han Matr. Nr. 8 paa 19 Tdr. Land. Ved Siden af Skolebygningen var der to ret store Udlænger, en mod Vest med Lo og Lade og en mod Nord med Stald, Vognport m. m. Han holdt to Heste, seks Køer, to Kvier, to Faar og nogle Grise, og til Hjælp til Pasningen holdt han baade Karl og Pige, hvortil kom at Skoledrengene maatte hjælpe med, især om Vinteren med Tærskningen, han havde nemlig ogsaa Tærskemaskine. Petersen døde 1876.

Samme Aar tiltraadte C. L. J. Nyboe, som hidtil havde været Lærer i Østrup; han havde dog ikke Jorden, og saa blev de to Udlænger revet ned. Nyboe var en interesseret Lærer, og hans Navn kom i Forgrunden, da der paa denne Tid opstod et stærkt Røre i Skolekredse om Spørgsmaalet Friskole contra Folkeskole. Det begyndte med, at en lang Række af Personer fra Roskildeegnen, deriblandt Mads Pedersen, Lille Vejlegaard, Lærer Christen-

sen, Østrup, Mejeriejer O. Pedersen, St. Valby, og Amdsraadsmedlem R. Larsen, Aagerup, indbød til et Møde i Roskilde til Drøftelse af Sagen. Mange Mennesker mødte op, og de fleste var Tilhængere af Friskolen. Nyboe derimod talte Folkeskolens Sag og skrev kort efter en Artikel i „Roskilde Avis“, hvor han skarpt og bestemt tilbageviste Angrebene paa Folkeskolen. Han blev i „Roskilde Dagblad“ imødegaaet af H. J. Dønnergaard i Ousager, men svarede med tre Artikler i „Roskilde Avis“. De stridende Parter blev enige om at afholde Diskussionsmøde paa „Prinsen“, og c. 400 Mennesker fulgte interesseret og vaagent den store Holmgang. En Følge af dette aandelige Røre blev, at Folkeskolens Lærere paa Roskilde-egnen sluttede sig sammen og dannede den stadig bestaaende Lærerkreds. Nyboe var blandt Stifterne.

Nyboe virkede ved Taagerup Skole til 1908, hvorefter der var Vikar i Embedet til November 1909, da J. Ravn-Jonsen ansattes. Han virkede kun til Februar 1910, men var senere Journalist og har gjort sig bekendt som Stifter af og Direktør for Koda (Internationalt Forbund til Beskyttelse af Komponist- og Forfatterrettigheder i Danmark). 1. April 1910 kaldedes den nuværende Lærer O. C. Mertz Nielsen til Embedet. Petersen, Nyboe og Mertz Nielsen har alle vist sig som udmærkede Lærere, hvorfor Taagerup Skole har kunnet tælles blandt Egnens bedste.

BIBLIOTEKET

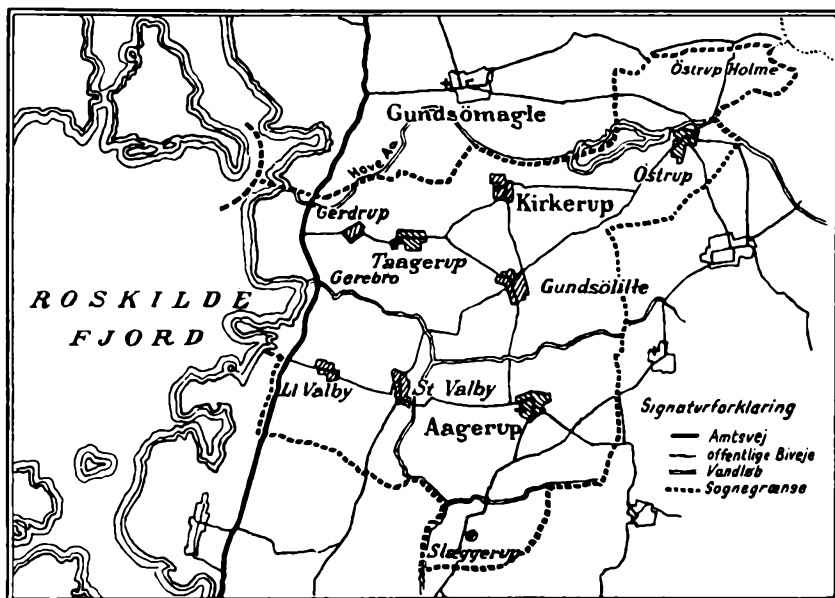
Aagerup Sogns Biblioteksvæsen startedes paa den Maade, at Folketingsmand A. Hage stillede sin Gage som Folketingsmand til Raadighed til Oprettelse af Folkebiblioteker i Valgkredsen, ca. 1870.

Den første Formand var Kapellan Rejnau. Bøgerne blev anbragt i Aagerup Skole, og Læreren var Bibliotekar. Ved Rejnaus Bortrejse blev Lærer Olsen Formand. Ud over et Leksikon, som aldrig blev laant ud, fandtes væsentlig kun Skønlitteratur i Samlingen, der forøvrigt blev flittigt benyttet. 1891 blev Tækkemand Kresten Olsen Formand og overtog samtidig en Del af Udlaanet, idet ca. Halvdelen af Bøgerne flyttedes til St. Valby, hvor han boede.

I Aarene fra 1914 gik det stærkt tilbage med saavel Bogsamlingen som Udlaanene, idet den almindelige Interesse for Læsning var minimal, og de enkelte interesserede Læsere laante Bøger i Roskilde. Oktober 1920 stod det hele nærmest stille. 1923 oprettedes Aagerup-Kirkerup Biblioteksforening paany af Sogneraadet — nu Aagerup-Kirkerup Kommunebibliotek. Biblioteket sorterer nu under Statens Bibliotekstilsyn og modtager hvert Aar Tilskud fra Staten.

Bøgerne var i nogle Aar fordelt i Kommunens tre Skoler, og Lærerne forestod Udlaanene. Derefter blev ca. $\frac{2}{3}$ af Bøgerne samlet i et lejet Lokale i Gundsøllille Forsamlingshus og Resten i Aagerup Skole. Siden da har Læreren i Aagerup forestaaet hele Udlaanet.

Biblioteket har nu ca. 1100 Bind, deraf ca. 300 Bind Faglitteratur omfattende alle Emner. Desuden fremskaffes der faglitterære Bøger fra Centralbiblioteket i Roskilde og Statsbiblioteket i Aarhus. Det aarlige Udlaan er 13—1500 Bind. Alle Udlaan er gratis for Laanerne. Desuden findes der i hver af Kommunens tre Skoler en Børnebogsamling paa ca. 500 Bind med gratis Udlaan til Eleverne. Biblioteket administreres af en af Sogneraadet valgt Bestyrelse.

AAGERUP-KIRKERUP KOMMUNE I ALMINDELIGHED

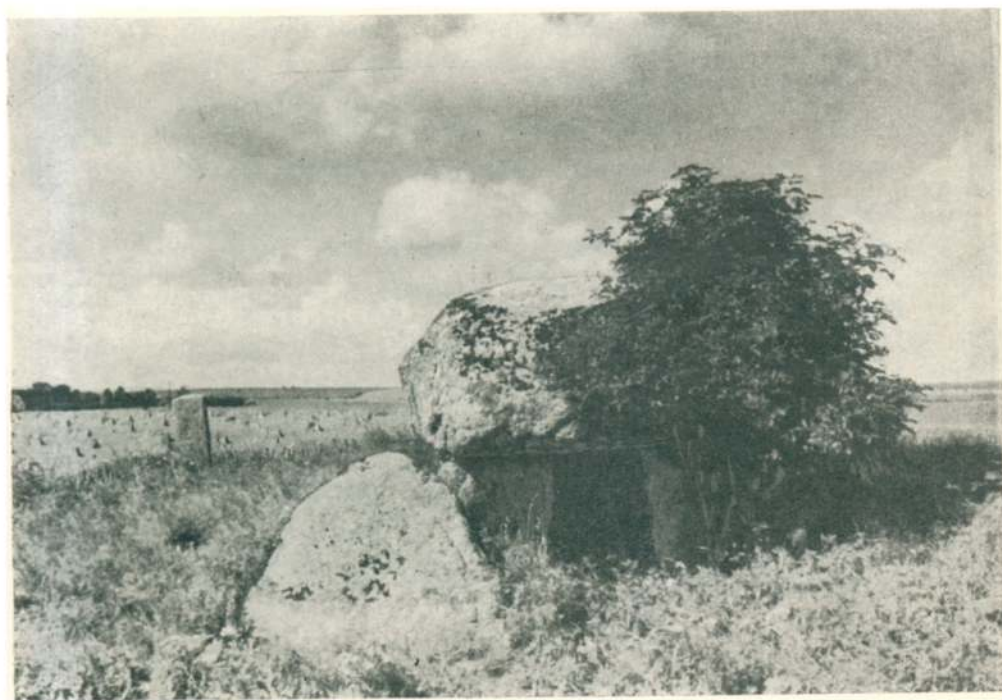
Agerup—Kirkerup Kommune begynder ca. 6 km Nord for Roskilde og strækker sig lidt over 3 km mod Nord; Bredden er altsaa ca. 3 km, hvorimod Længden fra Roskilde Fjord i Vest til Østrup i Øst er 7 km. Agerup Sogn er, skønt det mindste, Hovedsognet og havde i 1945 et Indbyggertal paa 465 fordelt paa Byerne St. og Lille Valby, Agerup og Slæggerup. Annexet Kirkerup havde samtidig 641 Indbyggere i Byerne Kirkerup, Østrup, Gundsølille, Taagerup og Gerdrup. Selv om Kirken ligger i Kirkerup, maa dog Gundsølille regnes for Hovedbyen; den er størst og her ligger desuden Forsamlingshuset og et lille saakaldt „Posthus“, hvorfra Landpostbudet gaar ud til de omliggende Byer, efter at Postsagerne med Rutebil er bragt hertil fra Roskilde. Fra gammel Tid var her som andre Steder intet Postvæsen. Kom der Breve

til en Mand, blev de adresserede til den Købmand i Roskilde, som Manden plejede at handle hos, naar han kom til Byen. Der laa det saa, til Månden kom derop, eller til Købmanden kunde faa sendt det med en anden Mand hjem. Der blev somme Tider skrevet uden paa Brevet „Haster“ eller „Haster meget“, men tit skete det jo alligevel, at Brevet kom for sent til sit Bestemmelsested, saa hvis det drejede sig om en Indbydelse til et eller andet, var dette som Regel foregaaet, inden Brevet kom. Derefter lavedes den Ordning, at Postvognen fra Roskilde til Frederikssund tog Postsagerne med ud til Lille Valby Smedie, hvorfra der gik et Postbud omkring med Aviser og Breve, men ikke til hvert Hjem. I hver By var et Sted, hvor alle Aviser og Breve til hele Byen afleveredes; der maatte hver saa hente sit. 1876 kom saa den Ordning, hvor Posten blev bragt ind i hver Mands Hus, og det første Postbud efter denne ny-modens Ordning var Ole Hansen, Lille Valby. Han hentede Forsendelserne i Roskilde og bragte ogsaa den fra Sognet afsendte Post tilbage dertil om Aftenen, saa han havde hver Dag en Tur paa over 4 Mil. Han havde dog kun Byerne: Gundsøllille, Kirkerup, Taagerup og Gerdrup at bringe Post til.

Kommunen gennemløbes af to Vandløb. I den sydlige Del løber Maglemoseaa, der paa en lang Strækning danner Skel mellem Aagerup og Kirkerup Sogne. I den nordlige Del løber Hove Aa, der afvander Gundsømagle Sø. Hvor Landevejen passerer disse Aaer, er der to Broer, mod Syd Gerebro og mod Nord Salvadsbro. Den vestlige Del af Kommunen gennemskæres af Frederiksborgvejen, nu Hovedvej Nr. 6. Vejen er ikke langt fra Fjorden, men i gammel Tid gik den over denne paa en kort Strækning ud for Matr. Nr. 2-c af Gerdrup og Nr. 3 af Lille Valby. Da Vejen omkring 1770 blev indgrøftet og paakørt Grus, kom den ikke til at gaa ud over Stranden, men fik to meget bratte Sving og kom ca. 200 Meter længere fra Stranden, og der blev i 1771 bygget en Bro over Aaen, den før nævnte Gerebro; men denne var saa smal, at to Vogne ikke kunde mødes paa den. Den blev derfor udvidet i 1919 med knapt to Meter i Bredden. Disse to Aarstal staar paa en af de lange Sten, der ligger over Broen. Stenene er hentet fra en Dysse paa Matr. Nr. 13 af Gundsøllille. De to nævnte bratte Sving har gennem Tiderne været Aarsag til adskillige Færdselsulykker, indtil Vejreguleringen i 1931 fjernede Svingene.

Fra Tvillingehøjene Nord for Taagerup.

Langdysse Nord for Taagerup.

Kommunen er nu helt uden Skov, men saadan har det ikke altid været, dog herom under Gundsøllille By.

Men som Landskabet har forandret sig og skiftet Karakter, har ogsaa alt andet forandret sig, især paa det økonomiske Omraade. Kommunens Budget var i 1845 kun paa nogle faa Tusinde Kroner, i 1945 — 100 Aar efter — 126.000,00 Kr. Dengang var der jo heller ikke saa meget for Kommunen at give Penge ud til, alt Kommunearbejde udførtes gratis af Beboerne. Hver Gaard havde et eller to Vejstykker, de skulde holde vedlige. De fik Bud fra Sogneraadet om, naar Vejen skulde være i Orden, og hentede saa Grus i Kommunens Grusgrav. Sten fik Vejene kun i de værste Huller, hvorefter Gruset paafyldtes, Rabatten jævnedes, og Grøfterne gravedes op. Sluttelig foretog Sogneraadet Syn. Alle Rejser for ubemidlede efter Læge og Jordemoder kørtes af Gaardmændene, der ogsaa hentede Brænde og Tørv til Skolerne. Ogsaa Snekastning saavel paa Landevejen som Sognevejene var paalignet Huse og Gaarde. Kommunen skulde saaledes kun bruge Penge til Skole- og Fattigvæsen. Man siger endnu om en Person, som faar Fattighjælp: „Han er paa Sognet“, og i gamle Dage var dette virkelig Tilfældet. Enlige Mænd og Koner gik paa Omgang i Gaardene, hvor de fik Kost og Logi og saa bestilte, hvad de kunde overkomme. De var paa et Sted nogle Dage, eftersom Gaardene var store til, og de fik vel ogsaa lidt Penge for det Arbejde, de udførte, men det var frivilligt, om man vilde give noget. Til Skolerne gik heller ikke mange Penge fra Kommunen. Læreren i Taagerup fik ca. 1860 flg. i Løn: Degnetrave 13 Tdr. 7 Skp. Rug, 13 Tdr. 7 Skp. Byg, Smaaredsel 12 Tdr. 2 Skp. $1\frac{3}{4}$ Fdk. Byg, Skolesæd 2 Tdr. Rug, 6 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. Byg og 300 Tdr. Tørv. I Kirkesangerløn havde han 10 Rdl. og i Kirkebylærerløn 14 Rdl. Desuden fik han 128 Lispund Hø, 192 Lispund Halm, fri Bolig og Benyttelse af en Jordlod paa 6 Tdr. Land.

Af de gamle Pligtarbejder er nu kun Brandvæsenet tilbage; Kommunen er inddelt i 5 Branddistrikter, hvert med sin Brandfoged og en Branddirektør over det hele. I Sprøjtehusene i Aagerup og Gundsøllille findes de to Brandsprøjter, og tillige har man 5 Haandsprøjter. Iøvrigt har Kommunen den Ordning med Roskilde Brandvæsen, at dette kan tilkaldes.

Det første Valg til Sogneforstanderskabet, som Sogneraadet dengang kaldtes, blev holdt paa Søgaard i Kirkerup 9. December 1841. 28 Vælgere var mødt og flg. valgtes: Gdr. Jørgen Klemmensen, Taagerup (26 Stemmer), Gdr. Ole Jensen, Gerdrup (24), Gdr. Ole Hansen, St. Valby (24), Niels Hansen, Østrup (24), Gdr. Lars Olsen, Aagerup (22), Gdr. Otto Kornerup, Gundsølille (22), Gdr. Peter Jensen, Lille Valby (21), og Gdr. Niels Andersen, Kirkerup (21). Præsten var født Medlem af Sogneforstanderskabet til 1867, da Navnet forandredes til Sogneraadet. Det nye Sogneforstanderskabs første Møde holdtes i Aagerup Præstegaard 24. Januar 1842, og Sognepræsten valgtes til Formand. Listen over Aagerup-Kirkerup Kommunes Sogneraadsformænd ser saaledes ud:

Pastor *J. Qvistgaard*, 1842—50.

Pastor *L. Smith*, 1851—56.

Lærer *Peter Petersen*, Taagerup, 1856—73.

Gdr. *N. Hansen*, Gundsølille, 1873—76.

Gdr. *Ole Nielsen*, St. Valby, 1876—83.

Gdr. *Anders Nielsen*, Aagerup, 1883—86.

Gdr. *Jens Larsen*, Aagerup, 1886—89.

Gdr. *A. O. Rasmussen*, Taagerup, 1889—92.

Brygger *Rasmus Larsen*, Aagerup, 1892—1901.

Gdr. *A. O. Rasmussen*, Taagerup, 1901—10.

Gdr. *Hans Petersen*, Taagerup, 1910—17.

Gdr. *H. Henriksen*, Gundsølille, 1917—22.

Gdr. *J. Nørhave*, Gundsølille, 1922—46.

Der har saaledes i over 100 Aar kun været 12 Formænd, og af disse blev Gdr. A. O. Rasmussen valgt to Gange. I forrige Aarhundrede besørgede Sogneraadets Medlemmer selv alle Forretninger, kun til Brandsynet valgtes 2 Mænd i hvert Distrikt til sammen med Brandfogeden at gaa omkring og syne, om alle Redskaber og Skorstene var i Orden, hvilket skete to Gange om Aaret, Skorstenssynet blev i Reglen godt beværtet, og før Arbejdet var endt, kunde det godt knibe med at komme op paa Loftet de sidste Steder. Brandsynet foretages nu af Skorstensfejeren. To Gange aarligt holdtes Sprøjteprøve, og Mandskabet var inddelt i 2 „Roder“, hver paa flere Hold, og havde Bestillingerne: Redningsmandskab,

Vandbærere, Kørepligtige, Sprøjtemandskab og Straalemester. — Brandfogeden var Næstkommanderende og Direktøren Øverstkommanderende. Sprøjteprøven var en stor Begivenhed, især for Drenge, som samledes fra hele Omegnen for at se til.

Til Bekendtgørelser brugte Kommunen ingen Penge; hver Bys Oldermænd blæste i Byhornet paa Gaden, og Folk kom saa løbende fra alle Sider og fik at vide, hvad det drejede sig om. Da dette med at „tude paa Gade“ ophørte, blev alle Kommunens Bekendtgørelser oplæst i Vaabehuset efter Gudstjenesten, „Kirkestævne“ kaldtes det.

FORENINGSLIVET

Kommunen har i Aarenes Løb haft et betydningsfuldt Foreningsliv. Allerede i 1885 fandtes en Afdeling af den over hele Amtet spændende „Fremskridtsforening“, en Forening med folkeligt oplysende Formaal, hvor kendte Højskolemænd, Præster og Lærere optraadte som Foredragsholdere ved Møderne i Taagerup i Musiker og Væver Jens Andersens „Sal“ og i Aagerup, hvor Høker og Malermester Jens Sørensen havde indrettet et lignende Lokale.

Skytteforeningen, Amtets 2. Kreds, oprettedes i 1865 og havde som første Formand Niels Jacobsen, Veddelev, idet denne By og Himmelev hørte med til Kredsen. Skydebanen indrettedes snart et, snart et andet Sted i Kommunen; men sin Glansperiode havde Foreningen, da Banen anden Gang indrettedes paa Vejlegaards Mark. Forøvrigt var der altid god Tilslutning, og det var ikke usædvanligt, at 30 Skytter mødte frem til Øvelsen Søndag Formiddag. Kredsens Skytter var i mange Aar uovervindelige, naar de mødtes med Amtets andre Kredse til Kapskydningerne. Kredsens nuværende Formand er Dyrslæge A. Bak, Gundsøllille.

Gymnastikforeningen er Kommunens største Forening med ialt 735 Medlemmer, deraf 335 aktive. Den stiftedes 1891 paa Foranledning af Gdr. Hans Petersen, Gerdrup, som ogsaa blev dens første Formand. Den har aldrig ligget stille, og den har samtidig været en god Ungdomsforening, fordi den foruden Gymnastikken, der altid sattes i første Række, ogsaa optog et Arbejde med Foredrag, Sangaftener, Folkedans, Boldspil og Udflugter. Den er nu Amtets

største Gymnastikforening og har Mejerist Thinggaard Nielsen i Aagerup som Formand. I de senere Aar har Foreningen afholdt de saakaldte „Hjemmemøder“, hvor Kommunens og Egnens egne Folk førte Ordet, og det var paa et af disse Møder, man tog Initiativet til Nedskrivning af Kommunens Historie. (H. P. Nielsen: Gundsøllille Gymnastikforenings Historie 1944).

Foredragsforeningen stiftedes 1904 med Gdr. H. P. Nielsen, Gerdrup, som Formand. Den udførte et udmærket Arbejde til 1932, da Tilslutningen blev for lille, og man vedtog da paa en Generalforsamling, at Foreningen ikke skulde ophæves, men ligge stille med Virksomheden og se Tiden an.

Sangforeningen trivedes en Del Aar, men er nu gaaet ind. Dirigenterne var Lærer Mikkelsen, Østrup, og senere Lærer Mertz Nielsen i Taagerup.

Boldklubben har god Tilslutning og dyrker baade Fodbold og Haandbold. I Tidens Løb har Klubben vundet mange smukke Præmier. Den nuværende Formand er Otto Villumsen, Gundsøllille.

Dilettantforeningen giver hvert Aar Forestilling i Forsamlingshuset og har altid fuldt Hus.

Diskussionsforeningen virkede gennem en Arrække, men er nu ophævet. Af Formændene kan nævnes Sadelmager Knudsen og Brygger Rasmus Larsen, Aagerup. Ved Møderne holdtes fælles Kaffebord, og efter at en Indleder havde belyst det foreliggende Emne, blev dette uddybet ved en sædvanligvis livlig Diskussion, hvor ogsaa Ungdommen lærte at tage Ordet.

Desuden findes i Kommunen de respektive politiske og landbrugsfaglige Foreninger.

MEJERIERNE

Kommunens Mælkeproducenter har samlet sig om tre Mejerier: Andelsmejeriet „Brokilde“ i St. Valby, Privatmejeriet i Gundsøllille og Andelsmejeriet „Vigen“, der dog i over 25 Aar, til 1946, har været bortforpagtet til „Det danske Mælkekompani“.

Naar der i Kommunen er blevet saa mange Mejerier, skyldes det, at Beboerne i 1888, da de vilde oprette et Andelsmejeri, ikke kunde blive enige om Beliggenheden. Paa et Møde blev det ved-

taget, at Mejeriet skulde ligge i Nærheden af Gundsøllille Mølle; men flere Beboere i Aagerup var misfornøjede hermed og henvendte sig saa til Folk i Himmelev og Veddelev, med hvem de 1888 blev enige om at oprette et Mejeri i St. Valby, det nuværende „Brokilde“. Dette vilde Beboerne i Kirkerup Sogn ikke være med til, men vedtog at lægge et Mejeri mellem Taagerup og Gundsøllille. Dette blev ikke til noget, men ved Forhandlinger med Byerne Jyllinge og Gundsømagle enedes man med disse om at bygge „Vigen“. De mest virksomme Mænd ved „Vigen“s Oprettelse var Justitsraad Niels Hansen, Gundsøllille, og Gaardejerne A. O. Rasmussen, Taagerup, og P. C. Sivertsen, Kirkerup. Mejeriets første Formand var Gdr. Jørgen Andersen, Gundsømagle, og i 1945 er Formanden Gdr. Peter Hansen, Gerdrup. Den første Formand for „Brokilde“ var Gdr. Ole Nielsen, St. Valby, og i 1945 er Gdr. Hans Rasmus Hansen, Himmelev, Formand. I 1914 byggedes Privatmejeriet i Gundsøllille. Foruden det under St. Valby omtalte Fællesmejeri havde der ogsaa i Taagerup været et Par mindre Mejerier. Det ene fandtes i det Hus, der fornylig blev nedrevet ved Vejens Udvidelse gennem Taagerup By, medens det andet havde til Huse hos Gdr. Hans Petersen, som købte Mælk fra flere Gaarde i Byen. Han havde selv en Centrifuge, der blev drevet ved Hestekraft. Denne Virksomhed indstilledes ved „Vigen“s Oprettelse i 1888, mod at Hans Petersen fik Erstatning.

GERDRUP

Gerdrup er tidligst nævnt i det ved Kirkerup By omtalte Brev fra Bisp Absalon og kaldes her Gærethorp, sammensat med Mandsnavnet Geri og Torp (Udflytterby).

Gerdrup er Kommunens vestligste By, og dens Jorder gaar ud til Roskilde Fjord. I 1838 hørte til denne By 6 Gaarde og 3 Huse. 4 Gaarde og 2 Huse hørte under Københavns Magistrat, 1 Gaard og 1 Hus under Roskilde Domkirke og 1 Gaard under det adelige Jomfrukloster, og kun to Gaarde var paa dette Tidspunkt udflyttede. Nu findes i Byen 4 Gaarde og 2 Huse og uden for 3 Gaarde og 1 Hus.

Under Omtalen af Kirkerup Hospital nævnes det, at Stifteren, Enken Kirsten Jensdatter, ogsaa kaldet „den rige Enke“, boede i Gerdrup; 3 af hendes Sønner fik hver sin Gaard i Gerdrup i Fæste af Københavns Magistrat, nemlig Matr. Nr. 1, 2 og 3. Sidste Nr. laa i ældre Tid, hvor nuv. Orla Hansens Hus ligger, men blev omkring Aar 1800 udflyttet og kaldet „Vejlegaard“, fordi den ligger ved en Vejle, et fladvandet Sted, hvor man kan køre eller vade over. „Den rige Enke“ skal have haft endnu en Søn, men det fortælles, at han kom galt af Sted med en Pige, som tjente dér, saa hun skulde have et Barn. Engang hun var ude paa Marken med Mad til ham, kastede han hende om og lagde sit Knæ saa haardt paa hendes Bryst, at hun blev syg og døde. Han blev saa for at undgaa Straf sat ind i et Kammer paa Loftet, hvor han maatte opholde sig et helt Aar, til Affæren var glemt. Efter at han var kommet ud igen, skal han have faaet „Salvadgaard“ at bo paa; om denne Gaard fortælles, at den engang var saa forfalden, at Taget og Skorstenen faldt sammen, da Tækkemanden begyndte sit Arbejde, saa der maatte hentes baade Murer og Tømrer. Nu er Gaarden nyopbygget.

Paa Gerdrup Bys Marker har der været mange Moser og Kær, der nu er forvandlet til frugtbart Agerland. Af gamle Navne paa disse Lokaliteter kan nævnes: „Lystens Kær“, „Helliggraven“, „Langmosen“ og „Maglemose“, og særlig i ældre Tid var der stort Rørskær. Matr. Nr. 2-c ejes af H. P. Nielsen, som i 1911, da Fjordgaarden i Lille Valby blev udstykket, købte 13 Tdr. Land heraf. Det meste af denne tilkøbte Jord ligger ud mod Fjorden, og her er senere afgivet 3 Tdr. Land til Landevejens Udvidelse og 1 Td. Land, hvorpaa Kommunen har indrettet en Strandpark med Gange og Beplantning. Til Parken er der fri Adgang, og en Mand er antaget til at passe den. Langs Stranden er solgt en Snes Strandgrunde, der er beplantede, og paa Grundene er opført smaa Huse; dette har helt forandret Landskabets Karakter, og da Plantningen falder sammen med to Gaardes Haver, der ligger paa den anden Side af Landevejen, ligner det en „Skovby“. Søndag den 15. Juni — Valdemarsdagen — 1930 blev Strandparken indviet ved et Møde, hvori deltog omkring 200 Mennesker.

Til Gerdrup By hører ialt 297 Tdr. Land, og alle Gaardene har

Navne. Udskiftningen fandt Sted 1799, og af de tre Huse fik det ene Matr. Nr. 5 tillagt 2 Tdr. Land Jord, der laa i Hjørnet mellem Landevejen og Maglemose lige ved det gamle Vadested „Saltvad“. Til de Huse, som ingen Jord fik, blev der lagt Ret til Græsning af Ko eller Faar paa Marken hos en af Gaardmændene. Denne Græsningsret er nu bortfaldet.

Gerdrup er ligesom Taagerup en By, der har bevaret meget af sit oprindelige Præg. Da Vejen til Taagerup i 1943 rettedes ud og kom længere mod Syd, anlagde de tre Gaarde smukke Haver helt ned til den.

Uddelingen af Krigserindringsmedaillerne til Hæder for Delta-gerne i Treaarskrigen og Krigen 1864, der fandt Sted i 1877, gav Anledning til Afholdelse af smukke Fester, hvor i Reglen Sognefogeden foretog Uddelingen af Medaillerne. En saadan Fest fandt ogsaa Sted i Gerdrup hos Gdr. Rasmus Pedersen, og hvor Sognefoged N. Hansen, Gundsøllille, talte.

Skik og Brug i gamle Dage paa disse Kanter er udførligt skildret af Ole Pedersen i Aarvog for Kbh. Amt 1930. Han var født paa Vejlegaard 1849, og det er sin Fødeggaard og hele Livet i denne i 1860'erne, han skildrer. Ole Pedersen oprettede et Fællesmejeri i St. Valby, senere blev han Ejer af Gundsøllille Mølle, han deltog ivrigt i det politiske Liv og overtog 1882 for en Tid Redaktionen af „Roskilde Dagblad“. Efter at have været Manufakturhandler i Roskilde var han i henved 40 Aar Bogholder ved Roskilde Andelssvineslagteri. Ole Pedersen døde i 1935, godt 86 Aar gammel.

TAAGERUP

Denne Landsby findes nævnt 1384 og skrives da Thogorp, som er Mandsnavnet Toki med Endelsen Torp (Udflytterby).

Taagerup er en idyllisk gammel By, der har bevaret sit Præg fra ældre Tider. Den ligger paa Vognes Bakke og bestod oprindeligt af 7 Gaarde og 4 Huse, der alle henhørte under Duebrødre Kloster i Roskilde. Bebyggelsen laa samlet om Gadekæret, saaledes at de to Gaarde Matr. Nr. 6 og 7 laa Syd og Resten Nord for dette. Beplantning var der ikke meget af, kun lidt Poppel og nogle

haardføre Frugtsorter, derimod heggede de gamle Stengærder overalt Haver og Møddingssteder. Til Byen hører nu ialt 408 Tdr. Land, men Arealet i 1838 angives til 377 Tdr. Ld.

Smedien opførtes som et Aktieforetagende 1859 af fire Gaardmænd i Byen; den laa paa Gadejorden, og Opførelsen kostede 500 Rdl. En af Smedene var der i mange Aar, men kom ulykkeligt af Dage, idet en Cyklist en mørk Aften kørte imod ham paa Vejen mellem Taagerup og Gundsøllille. Denne Smed var noget af en Altmuligmand, han slagtede for Folk og var fast Bedemand ved Begravelser og festlige Lejligheder. Hans Kone, Karen, hjalp ham tit i Smedien baade med at ringe Hjul og med at „slaa op“ med den store Hammer, naar han udførte større Arbejder. Ved Smedien var rejst en meget stor Slibesten, saa stor, at der maatte to Mand til at trække den.

I ældre Tid gik en Vej fra Taagerup over Matr. Nr. 4-a og 4-b, over Gundsøgaards og Anders Madsens Mark i Vigen ud til Landevejen lidt Syd for Vigens Mejeri; denne Vej kaldtes „Vendevej“. En anden Vej gik Syd for Gerdrup til Landevejen ved Gerebro; disse to Veje nedlagdes for mange Aar siden, da der blev anlagt en ny lige Vej fra Landevejen over Gerdrup til Taagerup. Paa Grund af de store Mosestrækninger mellem Taagerup og Gerdrup fik Vejen fire meget bratte Sving, der nu i 1944—45 rettes ud. Samtidig reguleres Vejen i Taagerup By, hvor Kommunen har købt og nedrevet et Hus. Ligesaa gik en Vej tidligere fra Byen lidt Vest for Skolen over Matr. Nr. 6's Mark og stødte til Vejen mellem Gundsøllille og St. Valby lidt Syd for Gundsøllille Mølle. Lige Syd for Skolen var der en Mose, hvor Børnene i Frikvarteret løb paa Is. Nuværende Gaardejer i Gerdrup H. P. Nielsens Moder har fortalt, at der en Dag, mens hun gik i Skole, druknede en ung Mand fra Gundsøllille her, idet han kom løbende over Isen, og denne brast under ham. Paa Matr. Nr. 9-a's Mark et Stykke Syd for Vejen fandtes en Kilde, der var fælles Vandsted for hele Byen; Stedet ses endnu, skønt Kilden er udtørret. Matr. Nr. 9-b udskiltes 1823 fra 9-a og overtoges af Per Voldt; denne var Spanier og kom her til Landet i Krigen med Englænderne i 1807; han fik Ejendommen ved at gifte sig med en Pige fra Taagerup. Deres Søn, Hans Pedersen, som derefter arvede Stedet, var ogsaa Spillemand og spil-

lede ved Egnens Gilder. Han havde bl. a. to Sønner, Hans, der blev Snedker, og Rasmus, som blev Murer. Snedkeren arbejdede sig frem til at blive Københavns største Bygmester paa sin Tid og gik altid under Navnet „Hellig Hansen“. Dette Navn havde han faaet paa et Værksted, hvor han arbejdede som Svend og viste sine Kammerater sin Afsky for raa Talemaader. Efter at have løst Borgerskab som Snedkermester i København begyndte han i det smaa med at opføre og sælge Ejendomme; dette gik godt, og snart voksede Virksomheden med rivende Hast, til den blev den eneste, der kunde paatage sig Arbejder i den helt store Stil. Han opførte „National“, „Dagmarkomplekset“ med Teater og Hotel, „Cirkusbygningen“ og mange andre Bygninger.

Før Forsamlingshuset i Gundsøllille opførtes boede der i Taa-gerup i Huset Matr. Nr. 13 en Mand ved Navn Jens Andersen; han var baade Væver og Musiker og indrettede i Huset en stor Stue, hvor man holdt baade Møder og Baller.

TRÆK AF LIVET I GAMLE DAGE

Brændselet paa Landet — og tildels ogsaa i Byerne — var Tørv og Brænde. Kul og Koks kendtes ikke paa Landet. Havde man en Mose paa sin Mark, blev Tørvene skaaret her, ellers blev de skaaret i Moserne paa Østrup eller Gundsømagle Holme. Fra Gjerdrup skar vi Tørv paa Østrup Holme, vi gav 2 Kr. for 1 Kvadratfavn Eng og deraf blev i Reglen et godt Læs Tørv.

Her fra Kommunen, men dog især fra Gundsømagle og Ølstykke, blev der kørt mange Tørv til Roskilde. Det var mest fra mindre Steder, hvor de havde en Hest. Paa et saadant Enspænderlæs havde de 10 Tdr. Tørv, de fik 50 Øre pr. Td. Naar de havde læsset Tørvene af, kørte de hen paa Torvet. Den Gang var Torvet i Roskilde langt mere bebygget end nu, i en af Ejendommene var der Købmandsgaard og Beværtning. Om Sommeren stod Hestene paa Torvet med Mulepose paa, om Vinteren blev de sat ind i Købmandens Stalde. Mændene gik ind i Beværtningen, der var indrettet som en Krostue med lange Borde og Bænke. Her spiste de den medbragte Mad og fik dertil i Reglen 2 Snapse Brændevin, 1 Glas Øl og 1 Kop Kaffe uden Brød. 2 Snapse kostede den Gang 4 Øre, 1 Glas Øl ogsaa 4 Øre og 1 Kop Kaffe 6 Øre,

ialt 14 Øre; Drikkepenge kendtes ikke. Vil vi nu købe dette paa en Beværtning, kommer vi op paa 4—5 Kr.

Oven for Skænkestuen var der en finere Stue med Sofa og stort rundt Bord, den kaldtes „Værsgo'stuen“. Der kom de op, der skulde have varm Mad. Jeg husker, at jeg som lille Dreng var med min Fader derinde og fik varm Mad: Steg med Kartofler, Franskbrød og Øl. Det kostede kun 33 Øre, og der var rigelig med Mad.

Hvad benyttede de saa Fritiden til i ældre Tid? Ja, om Vinteren var jo Kvinderne fuldt optaget af at karte, spinde, væve og sy Hedebosyning om Aftenen. Kl. 8 skulde Pigerne ud at natmalke, som det hed, saa for deres Vedkommende blev der ikke megen Fritid. Ogsaa Mandfolkene lavede i de lange Vinteraftener forskellige Husflidsgenstande som Rivetænder, Pølsepinde, Træskeer, Simer til Tækkearbejde, men ogsaa finere Ting blev lavet af de fingernemme. Et Slag Kort fik de vel ogsaa en Gang imellem; men her kneb det jo med Belysningen, de havde jo kun Tranlamper og Tællelys.

Paa Søndag Eftermiddage og Sommeraftenerne samledes Karlene vel tiest om en Pibe Tobak og fortalte Bynyt; men ogsaa al Slags Idræt blev øvet selvfølgelig i det Fri, de havde jo ikke Forsamlingshuse den Gang. Min Fader var en stor Idrætsmand. Han kunde løbe hurtigere end de fleste, han kunde hoppe i to Reb paa en Gang. To Mand holdt i hver sin Ende af et langt Reb og selv havde han et Reb, de svingedes skiftevis over hans Hoved, naar det ene var oppe, var det andet nede, men Fader klarede det hele med Glans. Han kunde tage et Læssetræ paa den ene Haand og balancere med det, og derefter kaste det med den øverste Ende mod Jorden, saa det slog en Kolbøtte. Vi havde nogle Aar en ung Mand hos os, han samlede tit om Søndagen nogle Unge hos os, saa gik det rigtig løs med forskellige Idrætter: Kapløb, Længdespring, Bukspring, trække paa Kæp. To Mand satte sig ned med Fødderne mod hinanden, Kæppen laa paa Tærne. De tóg fat samtidigt i Kæppen. Det gjaldt om, hvem der kunde trække den anden op. Kaste Krage: To Mand laa paa Ryggen med Benene modsat, de holdt hinanden om Armene, nu gjaldt det om at faa fat med Benet i den andens Ben og vippe ham over. Jage Høns ned:

Et rundt Træ (4 Al. langt) blev lagt op paa to Stole, paa hver Støl blev lagt to Brædestykker, der ragede med den ene Ende ud over Stolens Kant, et Brædtstykke laa paa hver sin Side af Træet. En Mand satte sig op paa Træet med Benene krydsede, og med en Stav i Haanden gjaldt det om at slaa alle Brædtstykkerne ned. Som oftest endte det med, at han styrtede ned til stor Morsskab for Deltagerne. Sadelmager: En Flaske blev lagt paa Jorden, en Mand satte sig paa den, ligeledes med Benene krydsede. Nu gjaldt det om i denne Stilling at traade en Naal.

Af andre Øvelser kan nævnes Hammer- og Flaskekastning. Veje Bismer op, man tog i Krogen og den ene Hank, det gjaldt om at veje de fleste Pund op. En Øvelse, som ikke var helt ufarlig, var at staa i en Skæppe og lægge en Tønde Sæd paa Nakken. Den, der kunde lægge en Tønde Ærter op, blev betragtet som en rigtig Kraftkarl, hvilket han jo ogsaa var, ham gjaldt det om at vare sig for. — Staa paa Hovedet, gaa paa Hænder, hoppe Skadehop, Brydning, tage Livtag og mange andre Idrætter øvedes. Ogsaa Keglespil øvedes paa en Vej eller i en Gaard. Kaste nærmest, Trille paa Bræt: de trillede med en Daler, senere en Krone, det gjaldt om at faa sin Mønt til at ligge saa nær ved en andens Mønt, at et Maal kunde naa; saa maate Vedkommende give en Skilling, gik Mønten over en andens Mønt, var det 2, og lagde den sig oven paa, var det 3 Skilling.

GUNDSØLILLE

Gundsøllille er allerede kendt fra 12. Aarhundrede, og der kan ikke være Tvivl om, at Navnet staa i Forbindelse med den nærliggende Sø, Guthænsø, som maa formodes at være afledt af Ordet Gud. Vi har da her en Bebyggelse, der strækker sig meget langt tilbage i Tiden og maa antages at være blandt Kommunens ældste.

Fra gammel Tid var Gundsøllilles Jorder delt mellem tre Besiddere: Roskilde Domkirke med 9 Gaarde og 9 Huse, Københavns Magistrat 1 Gaard og Roskilde adelige Jomfrukloster 1 Gaard. Indtil Udskiftningen 1799 laa al Bebyggelse samlet i Byen, men nu udflyttedes 3 Gaarde, Matr. Nr. 4, 8 og 9, henholdsvis Vest, Nordøst og Sydøst for Byen, saaledes at deres Jorder intet Steds naaede ind

til Byen. Ved denne Udskiftning vægrede Bønderne sig ved at flytte ud, og det var ikke saa underligt, for tidligere havde de haft Del i baade den gode og daarlige Jord, nu skulde de i Stedet nøjes med de sumpede og sandede Udmarker. Paa Matr. Nr. 4, der beboedes af to gamle Søkende, var disse ikke til at formaa til at flytte, og de drev da Jorden inde fra Byen i nogle Aar, men maatte saa give op. Herefter solgte Domkirken Jorden, der deltes i fire Dele, hvoraf det meste dog igen er blevet samlet til een Gaard. Jomfruklosterets Gaard var Matr. Nr. 9 og Magistratens Matr. Nr. 10 (nu Jacob Nørhave).

Indtil Udskiftningen laa Gaarde og Huse grupperet om de to Gadekær, og overalt hegnedes Bebyggelsen af Stengærder langs Bygadens bløde Krumninger — en Færdselsvej, der fuldt saa godt som vore Dages elektriske Hegn holdt Kvæget i den rette Bane, naar Byhyrden om Morgenen drev det ud gennem Vangeledet ud til Overdrevet. Som andre Landsbyer havde ogsaa denne sin Bysten, hvor Bymændene samledes for at drøfte Fællesskabets Anliggender; denne Sten fjernedes desværre i Slutningen af 1860'erne fra sin Plads ved Huset Matr. Nr. 23-a, hvor den stod paa modsat Side af Gaden. Det ene Gadekær blev opfyldt i 1934, da Vejen blev lavet bredere.

Ved Udskiftningen var Byens Jorder delt i fire Vange: Bymarken, Lille Marken, Aagerupsmarken og Nyvang, men af den sidste var næsten intet opdyrket. Imellem Vangene gik Vangeskellene, hvoraf adskilligt er bevaret til vore Dage; saaledes er Skellet mellem Matr. Nr. 2 og 3 for den halve Stræknings Vedkommende, der ligger nærmest Byen, i det væsentlige det gamle Vangeskel.

De gamle Marknavne: Lunderøgle, Lundevang, Lundestumper og Nordlunds Agre minder om den Tid, da der fandtes Skove i Kommunen. Paa Johs. Meiers Kort fra 1670 ses en Del Skov her, og paa Kortet fra 1698 vises en temmelig stor Skov, der strækker sig fra Taagerup over Aagerup og Fløng mod Sengeløse, mens en anden Skov begynder et Par km Nord for Roskilde og ender ved Lille Valby.

Før Udskiftningen gik Vejene omtrent som nu med Undtagelse af Vejen til Roskilde, der da udgik ved Gaarden Matr. Nr. 2's Nordside og passerede Nr. 3's Mark lige Syd for Bavne Mose, hvorefter

den gik mellem Møllen og Bøgegaard til Broen ved Valby Mark. I sit Udspring havde Vejen til Agerup ogsaa en anden Beliggenhed, idet den udgik fra Strædet mellem nu Jakob Nørhaves Gaard og Matr. Nr. 1, hvorfra den gik Vest om Vandværkshøjen.

Vore Dages Gundsøllille er ganske forskelligt fra Udskiftnings-tidens. I 1887 oprettedes Brugsforeningen, der er Mejeri, 1890 byggedes Forsamlingshus, 1901 fik Byen Vandværk og i 1922 Elektri-citet. Der er Mølle og Bageri, Manufakturforretning og Haand-værkere af næsten alle Slags. I 1921 rejste Byens Beboere i Fælles-skab en Genforeningssten paa en Plads midt i Byen. Stenen blev afsløret den 10. Juni ved en Festlighed.

Byens Smedie laa tidligere paa det Sted, hvor Stenen rejstes, og senere har man lavet et lille Anlæg, hvorved det dog blev nød-vendigt at flytte Stenen lidt mod Øst. Paa vor Konges — Chr. X's — 70 Aars Fødselsdag i 1940 plantede Byens Folk en Kongeeg i dette Anlæg. I Besættelsesaarene vantrivedes den og truede med at gaa ud, men i Befrielsesaaret skød den efter 5. Maj friske Skud.

Den 5. Maj 1945 paa Danmarks Befrielsesdag blev der atter holdt en Festlighed ved Genforeningsstenen med Deltagelse af 150 Mennesker. Ved Stenen nedlagdes en Krans i røde og hvide Farver til Minde om Krigens Faldne. Til Kongens 75 Aars Fødselsdag an-skaffedes en Flagstang og et Flag; dette hejstes første Gang paa Fødselsdagen den 26. September 1945 ved en Fest paa denne Kom-munens nationale Festplads i Overværelse af mange Mennesker.

Udskiftningskortet fra 1799 over Gundsøllille By reddedes i 1914 ved et Tilfælde fra at gaa til Grunde; Finderen overgav det til Gdr. N i l a u s P e d e r s e n paa Bøgegaard, som sikrede det værdifulde Dokument, der kun findes i dette ene Eksempel, for Efterverdenen. Denne Mands levende Interesse for sin Bys og Egns Historie og Minder har givet sig Udslag i, at han i Aarenes Løb optegnede en lang Række værdifulde Folkeminder fra Kirkerup og omliggende Sogne. Disse Optegnelser samt Udskiftningskortet overgav han i 1935 til Dansk Folkemindesamling. Desuden har Nilaus Pedersen skrevet to lokalhistoriske Artikler i Aarbøger for Københavns Amt, henholdsvis i Aargangene 1927 og 1932—33; i Forbindelse med den første Artikel offentliggjorde Gunnar Knudsen en Afhandling om Stednavnene i Gundsøllille (Aarvog for Køb. Amt 1927).

Amtsraadssekretær F. Bruun samt Amtsraadets Vejudvalg:

Grd. Ole Pedersen, Ølby, Grd. Niels Hansen, Gundsøllille, og Forpagter J. Ulrich, Aastrup, paa Besøg hos N. Hansen i 1910, kort før han trak sig tilbage fra Amtsraadet.

I Slutningen af forrige Aarhundrede kom Gaardejer i Gundsøllille, senere Landstingsmand og Justitsraad Niels Hansen til at betyde meget for Aagerup-Kirkerup Kommune. Han forstod fra sin Ungdom at gøre sig gældende blandt sine Standsfæller og udførte et utrætteligt og betydningsfuldt Arbejde i det offentlige Tjeneste. Efter forgæves at have søgt at opnaa Valg som det moderate Venstres Kandidat i Roskilde og derefter i Lejrekredsen blev han i 1882 indvalgt i Landstinget, og dette Mandat holdt han til 1918, da han efter eget Ønske trak sig tilbage paa Grund af Alder. Paa Rigsdagen var han Medlem af Finansudvalget, Tuberkulosekommissionen og den dansk-islandske Kommission m. m. Hjemme i sit eget Sogn var han i en Aarrække baade Sogneraadsformand og Sognefoged.

Den 1. Januar 1896 holdt han 25 Aars Jubilæum som Sognefoged. Paa denne Dag mødte en Deputation af Sognets Mænd med

Proprietær Jensen fra Søgaard som Ordfører og overrakte ham en Hyldestadresse underskrevet af samtlige Husfædre i Sognet. Der udtaltes heri en varm Tak og Paaskønnelse for, hvad han havde været for Beboerne i de svundne Aar, og man betonedede det gode Forhold, der altid havde været mellem Jubilaren og Befolkningen. Ordføreren indbød N. Hansen og Hustru til en Fest i Gundsøllille Forsamlingshus. Ved Festen Ugedagen derefter holdt Lærer Nyboe Festtalen og fremhævede Jubilarens milde, hjælpsomme og hjertelige Færd. Videre hyldedes N. Hansen af Amtet og Sognefogedforeningen samt af sin Kollega Bryggeriejer R. Larsen, Aagerup.

Ogsaa fra andre Sider havde man Brug for hans Indsats, saaledes var han i en halv Snes Aar Bestyrelsesmedlem i Gl. Roskilde Amts Landboforening og Delegeret i „De samvirkende sjællandske Landboforeninger“, i en Aarrække Amtsraadsmedlem, Kontordagsbestyrer i „Den sjællandske Bondestands Sparekasse“ og Vurderingsmand i „Kreditkassen for Østifterne“. Han døde i 1927 i en Alder af 84 Aar.

Kammerherre, Amtmand H a n s A n d e r s e n fødtes i Gundsøllille 7. Marts 1868; hans Forældre var Gaardmand Anders Larsen og Hustru Sidse, f. Hansdatter. Efter at have taget juridisk Embedseksamen 1891 udnævntes han 1894 til Assistent i Indenrigsministeriet, 1907 til Fuldmægtig i Ministeriet for offentlige Arbejder og 1909 til Kontorchef i Indenrigsministeriet. Derefter konst. Amtmand over Skanderborg Amt og 1910—38 Amtmand over Randers Amt. Han opfordredes til at indtræde i Ministeriet Neergaard som Indenrigsminister efter Sigurd Bergs Død 1921, men afslog det. Han var Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd. Foruden sit Embede havde han en lang Række andre Hverv, hvoraf skal nævnes: Sekretær i Ædruelighedskommissionen 1903—07, Formand for Bestyrelsen for Ryomgaard—Gjerrild—Grenaa Banen, for danske Privatbaners Pensions- og Enkekasse, for Repræsentantskabet for det kommunale Andelsselskab Aarhus—Randers elektriske Jernbane, Formand i Bestyrelsen for Randers Amts og Bys Arbejdsanvisningskontor og i Tilsynsraadet for Sparekassen for Randers By og Omegn.

KIRKERUP

Tidligst findes denne By nævnt i et udateret Brev fra Biskop Absalon, Bisp i Roskilde 1158—77, som Kyrkethorp, og det er øjensynligt, at Navnet er sammensat af Ordene Kirke og Torp (Udflytterby).

I Kirkerup ligger 3 Gaarde og 5 Huse. Søgaard, Matr. Nr. 2-a, Frode Sivertsens Gaard, Nr. 3-a, og Oluf Olsens Gaard, Matr. Nr. 4-a. Matr. Nr. 2-b hørte indtil 1906 til Østrugaard, da den udstykkedes i 9 Parceller, foruden et Stykke Jord paa 10 Tdr. Land, der solgtes til Matr. Nr. 4-a. Til Søgaard hører store Tørvemoser, hvor der i Krigsaar skæres Masser af Tørv. Søgaard hørte oprindeligt under Universitetet og er Kirkerups største Gaard. I 1838 ejedes den af Hr. Kofod til Kongstedgaard ved Frederikssund, som havde Forpagter paa den. Derefter købte Kornerup paa Østrupgaard den og overlod den først til sin Svigersøn Proprietær P. M. Qvist og derefter til sin Søn H. E. Kornerup. Til Søgaard hørte dengang fire af Byens Huse med Jord. De to andre Gaarde og Resten af Husene hørte under Københavns Magistrat.

Paa Vejen til Taagerup findes en stor Bakke, som kaldes Have Bakke, og et Stykke længere fremme paa Søgaards Mark ikke ret langt fra Skellet mod Gundsøllille Mark stod der for godt 100 Aar siden en Sten med Bogstaverne T. K. S. og Frederik 5.s Navnetræk med Krone over og Aarstallet 1763. Saadanne Sten — sagdes der — skulde have staaet med visse Mellemlum helt til Vallensbæk og alt, hvad der laa Nord for denne Linie, var Kongens Vildtbane, og dér maatte ingen andre drive Jagt. Stenen blev fjernet og indsat i et Gærde om Skoleloden. For nogle Aar siden ryddede Kommunen dette Stengærde og slog Stenene til Skærver. Tilfældigvis kom P. C. Sivertsen fra Kirkerup forbi; han saa Stenen, købte den og satte den paa Gaden hjemme foran sin Gaard; men i 1920 maatte den vige Pladsen for Genforeningsstenen, der fik sin Plads her, og nu staar „Vildtbanestenen“ paa den modsatte Side af Gaden ved det nordvestlige Hjørne af O. Olsens Have.

I Midten af det 18. Aarhundrede levede der i Gerdrup en klog og dygtig Kvinde ved Navn Kirsten Jensdatter, hun var Enke efter Gaardmand Christen Madsen paa Københavns Magistrats Gods. At hendes Personlighed ragede betydelig op over hen-

des Standsfællers, viser den Omstændighed, at hun omgikkes daværende Kancelliasessor Anders Dinesen til Østrupgaard. Den 12. Juni 1754 indsendte hun et Brev til sit Herskab, Københavns Magistrat, hvori hun forklarede, at hun havde i Sinde at bygge et nyt Hus i Kirkerup og indrette det til fri Beboelse for „2de fattige Lemmer“, som skulde have hver sit Kammer. Hun forbeholdt sig Ret til i dette Hospital at indlægge, hvem hun vilde, saa længe hun selv levede. Efter sin Død overlod hun denne Ret til Magistraten efter Sognepræstens Indstilling. Hvis nogen af hendes Efterkommere skulde blive trængende, skulde de have første Ret. Videre paatog hun sig at vedligeholde Huset, saa længe hun levede, og desuden lovede hun at skænke 100 Rdl., hvis Renter skulde anvendes til dette Formaal og til Brændselshjælp for „Lemmerne“. Endelig bad hun Magistraten om at skænke Byggeplads og Have i Kirkerup By. Hun fik til Svar, at Magistraten intet havde mod denne rosværdige Stiftelse og gerne stillede Byggeplads til Raadighed, ligesom den tillagde Stiftelsen saa meget Tørveskær, at hvert Kammer kunde faa 2—3 Læs. Efter disse Retningslinier virkede Hospitalet de næste 48 Aar, saa oprettedes der Fattigkommissioner i Sognene, og Hospitalet kom under Bestyrelse af en saadan, der senere afløstes af Sogneraadet. Selve Hospitalet var allerede opført længe før Kirsten Jensdatters Død og stod uforandret til 1829. Da var det saa forfaldent, at det ikke kunde betale sig at reparere ret, hvorfor man i 1830 af Amtsfattigdirektionen fik Tilladelse til at bygge et nyt Hus, der allerede samme Aar opførtes paa Kirkerup Mark. I 1890'erne udvidedes det, saa det kunde rumme 6 Familier. Kirsten Jensdatters Legat udgør i Dag 96 Kr. 98 Øre og er underkastet de sædvanlige Regler for Legater under Sogneraadets Bestyrelse.

Ved den store Kunstauktion i København i Januar Maaned 1944 over afdøde Filmsdirektør Ole Olsens Samlinger solgtes en meget smuk og sjælden Sølvkande for 14.700 Kr. Denne Kande har sin egen interessante Historie. Omkring 1850'erne fik Gaardejer Niels Andersen og Hustru i Kirkerup den i Bryllupsgave. Den er forarbejdet 1732 af Guardeinen Peter Nicolai v. Haven og er af overordentlig stor Skønhed. I 1886 solgte Niels Andersens Enke Kanden til Datidens mest kendte Kunsthandler, Fru Verdier, som videresolgte

den til Czar Alexander 3. og Kejserinde Dagmar, og gennem længere Tid havde den sin Plads i Vinterpaladset i Leningrad. Senere blev den anbragt i Erimitage-Museet ved Leningrad, hvor den stod, til den i 1932 blev udtaget af Sovjetregeringen og solgt i Berlin. Her fandt Ole Olsen den, og han erhvervede den for en anselig Pris. Derefter henvendte han sig i Kirkerup hos Familien for at forvise sig om, at det var den rigtige Kande, og den blev straks genkendt. Familien fortalte da Ole Olsen, at de ikke havde solgt den for Pengenes Skyld, men fordi Pengene var lettere at dele mellem de mange Søskende, og at Fru Verdier i sin Tid havde maattet betale den med 800 Kr.

ØSTRUP .

Denne By nævnes c. 1370 og kaldes da Østthorp; da den ligger østligst i Sognet, er dens Navn vel sammensat af Verdenshjørnet Øst og Torp (Udflytterby); der er dog ogsaa Mulighed for, at Forleddet kan være Mandnavnet gammeldansk *Ø t h e r*. 1298 nævnes i Sognet Lokaliteten *Ø t h æ b o o l*.

De mange Oldtidsmindesmærker omkring Østrup fortæller, at Bebyggelsen tidligt har fæstnet sig her, hvor de store Skove og Søen frembød gunstige Bosættelsesforhold.

Afdøde Proprietær W. B. Dahl, Østrupgaard, har fortalt, at der før Udskiftningen i 1789 laa 86 Huse i Østrup By, men store Ildebrande og Sammenkøb af Jorderne har bevirket, at mange Ejendomme i Tidens Løb blev nedlagte. I Sterms Beskrivelse over Københavns Amt (1838) angives Gaardenes Antal til 8 Selvejergaarde og 1 Arvefæstegaard under Københavns Magistrat, og der anføres 3 Selvejrhuse og 38 Fæstehuse, af sidstnævnte hørte de 31 under Østrupgaard. Der kan fortælles mangt og meget om de gamle Huse i Østrup. Paa Eksercerpladsen, der havde hørt til den gamle Skole i Østrup, ligger nu et Hus, og dér, hvor Alderdomshjemmet nu har Have lige op til Vejen, laa Væverhuset, der blev nedrevet omkring Aarhundredeskiftet. Ligesaa laa et Hus (nedrevet 1904) mellem Købmandsforretningen og nuv. Jens Andersens Hus. Kort Tid herefter brændte 3 Huse i Benbrækkerstræde, og kun Fodermesterhuset genopførtes. I Vænget ned mod Søen laa 4 Huse,

muligvis Rester af en gammel nedlagt Gaard, og disse Huse brændte i 1850'erne. Ilden opstod i Smedien og forplantede sig til Husene, der ikke genopførtes, idet de ikke var assurerede. Den Dag i Dag ses forkullede Mærker i Smediens Portstolpe, og disse Mærker siges at stamme fra denne Brand. I Østrupgaards nuværende Have laa en Række Huse, og det vides, at daværende Proprietær Kornrup i 1845 bistod sine Husmænd, ialt 8, med at flytte Husene ud paa deres Lodder, hvor enkelte af dem endnu bestaar. I Færhøjgaards Have laa et Hus og desuden de 3 Huse, der brændte i 1889, og hvoraf det ene igen opførtes paa Østrup Holme. Endelig laa der 4 Huse Syd for Smedien, ogsaa disse er borte. I Byens nordre Del ned mod Vasen ligger nu to Huse, og der har tidligere ligget endnu eet eller to Huse, som muligvis er Rester af en gammel Gaard. Iøvrigt blev alle Fæstehusene frasolgt ved Østrupgaards Udstykning i 1907. Hyldehøjgaard har tidligere ligget inde i Byen og været sammenbygget med nu Laurits Larsens Gaard (Matr. Nr. 2); den udflyttedes i 1890'erne. Bækgaarden opførtes 1909 paa en Haveparcel, som Udstykningskommissionen havde i Behold. Holmagergaard er sammenkøbt af flere Gange og har derfor mange forskellige Matr. Nr.

Vejen fra Østrup til Gundsømagle gik i ældre Tider nede omkring Laurits Larsens Gaard (Matr. Nr. 2), hvor der var Vadested, over Aaen, men for mange Aar siden blev den lagt hen over Vasen, det lave Areal norden for Østrup By. Vejen mod Gundsølille gik oprindeligt op gennem Østrupgaardens Have forbi den gamle Hovedbygning, men det skal have været før den nuværende Hovedbygningens Opførelse, og der skal da have ligget Huse paa begge Sider af Vejen, hvad de gamle Grundsten ogsaa viser; derefter fortsatte Vejen ud gennem Gyden til Langemoserenden, og her staar endnu et lille Stykke Stengærde med to sjældne Birke. Man fortæller, at en Bissekræmmer blev udplyndret og slaet ihjel paa dette Sted, og i de senere Aar er to Mennesker faldet døde om her, saa det ser ud, som om Stedet kræver sine Ofre. Herfra fortsætter Vejen ud gennem Bækken. I ældre Tider var der Stengærder paa begge Sider af Vejen med Hylde paa den østre og store Træer og Bukketorn paa den vestre Side. Herringløsevejen, ogsaa kaldet Herringløsegynen, har Stengærde mod Østrupgaards Marker

med Træer og Guldregn; dette især i Sommertiden meget smukke Parti lod Proprietær W. B. Dahl frede. Holmevejen, ogsaa kaldet Ellevejen, gik fra den lave Eng Nord for Stengaarden langs med Gundsømaglevejen. Oprindelig var der her et Vadested, men for 60—70 Aar siden blev der bygget en Træbro, som for ca. 25 Aar siden afløstes af den nuværende Betonbro. Ved Siden af Broen ses endnu Nedkørselen til Vadestedet. Ellevejen gaar gennem Elleengen, der fortsætter ud over Østrup og Gundsømagle Holme mod Veksø; denne Vej var privat, indtil den i 1921 overtoges af Kommunen. I gamle Dage, da Østrup Holme var omgivet af Vand i den meste Tid af Aaret, gik Vejen skraas hen over Matr. Nr. 12 til Hove Mølles Marker.

Proprietær W. B. Dahl har fortalt flg. lille Solstraalehistorie om Herredsfoged de Coninck: Medens Østrup endnu var en samlet By, var det ofte et uroligt Folkefærd, som boede her. I et af Østrupgaards Fæstehuse boede en gammel Pige kaldet Stine Kokkepige, og hos hende holdt Vagabonder og andre løse Eksistenser til, men da det efterhaanden blev Befolkningen for meget, maatte man melde det til Sognefogeden, daværende Gaardejer senere Justitsraad Niels Hansen, Gundsøllille. En Aften kom saa Sognefogeden ridende paa sin skimlede Hest og tog ind hos daværende Gdr. Peder Nielsen, som boede i en gammel Gaard, der laa, hvor nu Distriktsjordemoderboligen ligger. Efter at de havde snakket lidt om Sagen, gik de over til Stine, og det fortælles, at i det samme, de traadte ind i Stuen, blev Lyset slukket, og de to Mænd kom hurtigere ud af Stuen, end de var kommet ind. Nogle Dage senere blev Stine hentet og kørt for Retten i Roskilde; men aldrig saa snart var hun ført ind i Retslokalet, før hun udbrød: „Er det dig de Coninck, jeg havde aldrig ventet at skulle træffe dig saadan et Sted“. Og i Stedet for at snakke om det, der var sket i Østrup, begyndte Herredsfogeden at snakke gamle Forhold paa Østrupgaard; Resultatet blev, at Herredsfogeden bad Stine med ind til sin Kone, hvor hun blev godt beværtet og fik en blank Rigsdaler i Haanden, da hun tog Afsked. Siden den Dag var der ingen, som meldte Stine mere, for det kunde jo ikke hjælpe noget, naar hun stod paa saa god Fod med Herredsfogeden. Bekendtskabet stammede fra de Conincks unge Dage, da han som Fuldmægtig havde deltaget i Jagt-

gilder paa Østrupgaard, og da var Stine en køn ung Stuepige. Huset, Stine havde, laa der, hvor Smeden nu har sin Urtehave langs med Vejen, der fører til Gundsølle. Det var det ene af de 3 Huse, der brændte i 1889.

Før Udskiftningen 1789 laa Østrup Holme som Udmark, der benyttedes i Fællesskab; men derefter blev Jorden udparcelleret til Gaardene som Eng- og Moselodder, og disse er da efterhaanden blevet bebygget. En af de første, der blev det, er Matr. Nr. 10-a; det skete 1791, og Bygningerne staar endnu. Derefter fulgte i 1796 Matr. Nr. 9-a og Matr. Nr. 13-a. Alle 3 blev bygget af Didrik Huger, som blev en meget gammel Mand, og om hvem det fortælles, at han var en Kærnekarl. Tid efter anden blev de andre Parceller bebygget, og ialt har dette været Tilfældet med 22, men en Del Huse er efterhaanden revet ned, da Levevilkaarene var for ringe, og Jorderne er saa henlagt under andre Brug. Foruden Bredmosen kan nævnes Tidselmosen, der ligger midt paa Østrup Holme og Dybemose, der tidligere tilhørte Hyldehøjgaard. Ørevad, den østlige Del af Østrup Holme, begrænses mod Syd, Øst og Nord af Bredmoserenden, der danner Skel mellem Københavns og Roskilde Amtsraadskredse.

Det fik stor Betydning for Ø s t r u p H o l m e, da Værebro Aa i 1870'erne blev reguleret, saa den kunde tage de Vandmængder, der ellers i Vintertiden fik dette Landskab til at tage sig ud som et lille Ørige, hvor det kunde være farligt at færdes. Der berettes bl. a. om en Urmager fra Søsum, som skulde over paa Holmene at reparere Ure, at han havde taget Skøjterne paa, men løb i en Vaage og druknede undervejs. Naar Frosten var haard, kunde man køre i Kane over Holmene, men undertiden gik det galt, naar man skulde over Isen paa Værebro Aa.

Efter Aaens Regulering blev der fast Vejforbindelse mellem Holmene indbyrdes og med Omgivelserne. Indtil omkring Aarhundredskiftet var Veje dog slette, men saa anlagdes Vejen fra Østrup til Veksø-Hove-Vejen, saa man slap for at køre den lange Omvej over Hove eller Værebro for at komme til Veksø og nu kan nøjes med de 2—3 km, der er fra Holmene til Veksø. Ved store Anstrengelser fra enkelte initiativrige Personer er det i de senere Aar lykkedes at faa Vejene optaget paa Kommunens Vejregulativ som offentlige Veje.

Holmene har nu gode Vejforbindelser til alle Sider, men det tog 150 Aar at naa saa vidt.

Holmenes Jorder, der gennemgaaende er af ringe Bonitet, kræver haardt Slid, og først da Kunstgødningen kom i Brug, blev Afgrøderne nogenlunde. Tidligere skulde man helst have lidt andet ved Siden af Landbruget, og mange skar Tørv, der blev solgt om Vinteren for 3—4 Kr. pr. Læs, mens andre syede Handsker og Huer. Under de store Verdenskrige var der Liv paa Holmene, hvor de store Moser leverede Mængder af Brændsel til København og Omegn.

I visse Moser var der særligt værdifulde Tørvelag under Skæretørven, de kaldtes Levertørv eller Kultørv og havde en stor Brændværdi. Denne Tørvemasse, der var meget fed, kunde ikke skæres op som Skæretørven, men maatte graves ud i Graven og trilles ud paa Engen, hvor den blev haandstrøget i smaa Forme. Dette Arbejde blev næsten altid udført af Moseejereren, hans Kone og Børn; Tørven skulde behandles med stor Omhu, og saa snart den blev tør, skulde den dækkes til, da den slet ikke taalte Regn, ja, knapt nok Dug, men naar den blev tør, var den haard som Kul. Om Vinteren blev den kørt til København og solgt som Skillingstørv (1 Skilling pr. Tørv); et saadant Læs kunde indbringe 5—6 Daler, og det var mange Penge i de Tider.

I vanskelige Tørveaar med vaade Somre havde Moseejerne ondt ved at komme af med den vaade Skæretørv, og saa maatte man køre den over paa Hakkemose Teglværk, der dengang var en stor Industri. Her vankede ikke meget for Tørvene, og Penge saa man ikke meget til, derimod lidt Mursten, alt efter Tørvenes Kvalitet og Læssets Størrelse. Noget var dog bedre end Ingenting, og det var rart, naar en Lervæg faldt ned, at kunne erstatte den med en Murstensvæg. Adskillige Ejendomme paa Egnen er opført billigt paa denne Maade.

Der var ogsaa enkelte Moser, hvor der fandtes for lidt Skæretørv; her brugte man at stille Brædefjælle op i en Firkant og fylde dem med Tørvejord. Naar Kassen var fyldt tilstrækkeligt, red en Dreng med et Par Heste rundt i den, indtil Tørvemassen var gjort ud, og samtidig stod to Mand med hver sin Skuffe og øste Vand paa. Dette Arbejde var meget strengt for Hestene; selv om

de var tykke og fede ved Sæsonens Begyndelse, blev de radmagre inden Afslutningen. Naar Tørvemassen paa denne Maade var gjort ud, stillede de to Mand med hver sin Trillebør og Haandform og lagde Tørv ud paa Engen.

I ældre Tid kendte man kun Tørvespaden og Tørvejunteren samt Trillebøren til at køre Tørvene væk fra Graven med; saa godt som alt Tørvearbejdet var Haandarbejde, og det var haardt Arbejde at skære Tørv. I Tørvemoserne var det de fleste Steder Skæretørv, der dominerede. Efter at Grønsværen var afrømmet, blev Tørv, stukket ud i Graven ved Hjælp af Tørvespaden paa langs og tværs i den Størrelse, man ønskede, som Regel 5—6 Tommer paa hver Led. Ved Hjælp af Junteren blev den lagt op paa Kanten af Graven og derfra kørt ud med Trillebøren. Een rask Mand i Graven kunde skaffe to Mand nok at gøre med at trille ud paa Engen. Tørvene blev gerne lagt ud i Favnestykker paa 50—100 Favne, og der var 5—10 Læs Tørv i et saadant Stykke. I ældre Tid blev der næsten altid skaaret Hælvte-tørv, det vil sige, at Moseejereren fik den ene, og den, som gjorde Arbejdet, den anden Halvdel. Tørvestykket blev aldrig delt, før Tørv, var tør, og Moseejereren tog altid først.

Det fortælles, at fra mosefattige Egne, som Thorslunde, Ishøj, Greve og andre Steder kørte man over paa Østrup Holme og skar Hælvte-tørv; naar man skar Tørv til Hælvten, skulde der ingen Penge til, og det betød meget dengang. En Gaardmand havde gerne Husmanden og Karlene med og en Husmandskone til at lave Mad, og man blev der som Regel til man havde skaaret de Tørv, man havde Brug for. Til en Gaard skulde gerne bruges 100 Favne eller mere, til et Hus 50 Favne; det vil sige, at der skulde skæres 300 Favne. Senere, da der blev flere Penge mellem Folk, gik man over til Akkordløn, og Folk købte saa direkte af Moseejereren.

ØSTRUPGAARD

Østrupgaard, der en Overgang altid kaldtes „Store Østrupgaard“, er ikke nogen særlig gammel Gaard. Den skal være dannet af tre sammenlagte Bøndergaarde, og dette er vel sket i Tiden lige efter Enevældens Indførelse 1660, da der opstod en ny ikke adelig Godsejerstand, væsentlig paa Grundlag af Kronens store Salg af

Jordegods. Den tidligst kendte Ejer af Gaarden er Falle Pedersen, født 1625 og død 1702; han var gift med Elisabeth Eskildsdatter Dalhuus, født 1661 og død 1725. Deres Søn Enevold Fallesen blev en meget kendt Embedsmand. Han fødtes 1686 og blev Direktør for det „perpetuerede“ københavnske Lotteri, Raadmand og senere Borgmester i København, Medlem af Missionskollegiet og Direktør for Waisenhuset, desuden Medlem af en lang Række Kommissioner og 1754—56 Medlem af Teaterdirektionen. Han skal have næret stor Interesse for Scenen. Han steg hurtigt paa Rangstigen fra Kammerassessor over Titelne Justitsraad og Etatsraad, til han 1758 adledes under Navnet *d e F a l s e n*; endelig udnævntes han til Konferensraad Aaret før sin Død i 1761. Fra hans Søn nedstammer den ogsaa i vore Dage kendte Slægt *de Falsen*, der dog særlig er knyttet til Norge, og hvis mest kendte Navn er Digteren Enevold *de Falsen* 1755—1808.

Vi ved ikke, naar Enevold Fallesen solgte Østrupgaard, men den ejedes senere af Kancelliassessor Anders Dinesen, som senere oprettede Herregaarden „Gyldenholm“ i Sorø Amt; i 1776 afhændede han Østrupgaard til Byfoged senere Cancelliraad Frederik Gram for 13.300 Rdl. Gram var gift med Lene Klarup Thye, som var Datter af Sognepræst Laurits Thye til Hvedstrup-Fløng og Hustru Karen Weldingh, Datter af Herremanden paa Edelgave. Efter Grams Død i 1784 giftede Enken sig med Cancellisekretær *F r e d e r i k L a n g e b e k*, som var Søn af den berømte Historiker *Jacob Langebek*. Grams Datter blev i 1794 gift med Universitetsforvalter Christian Weldingh Kruise, og dette Ægtepar boede i 1808 i et Hus paa Østrupgaardens Mark, og samme Aar anføres han tillige som Fuldmægtig hos Birkedommer Dalstrøm paa Falster. Frederik Langebek var Indehaver af Gaarden til sin Død i 1808; han og hans Svigermoder, Præsteenken Karen Weldingh, angives at være begravet i Aagerup i den nu nedlagte Langebekske Familiebegravelse. Fra en af Langebeks Døtre nedstammer en lang Række nulevende Personer paa Roskildeegnen. Efter Langebeks Død giftede Enken sig tredje Gang med August Jensinius Brasch fra Heinstrupsgaarden, og denne blev saaledes ogsaa Ejer af Østrupsgaarden.

Nogle Aar senere rykkede Slægten Kornerup ind paa Østrupgaard. Denne Slægt stammede fra Kornerup og kom via Allerslev

til Roskilde, hvor Peder Kornerup arbejdede sig frem fra at være en Bondesøn i Købmandslære til en af Byens mest velhavende og ansete Købmænd og tillige Overformynder, deputeret Borger m. m. En Søn af ham, P e d e r H a n s K o r n e r u p, giftede sig med Karen Brønnicke i 1819, hvorefter de bosatte sig paa Østrupgaard, og en Tid ejede de ogsaa Søgaard i Kirkerup, ligesom de var Indehavere af Kirkerup Sogns Kirketiende. I Sterms Beskrivelse af Kirkerup Sogn fremhæves, „at man paa Østrupgaard og Søgaard er begyndt at saa Raps, men ellers ikke i Sognet kender noget til Handelsplanters Dyrkning“. Kornerup var ogsaa den eneste af Sognets Jordbrugere, som holdt Staldfodring, antagelig med de ca. 4000 Tdr. Kartofler, der aarligt avledes paa Gaarden. Der er ingen Tvivl om, at Gaarden i Kornerups Tid var meget veldreven, og samtidig var den Samlingssted for en Skare højt begavet og kunstelskende Ungdom, af hvilken mange senere i Livet naaede frem til store Stillinger. Saaledes kom Kunstakademiets Direktør, Kammerherre Meldahl og Professor Jacob Kornerup her i deres unge Dage; dette skildres smukt af Historiemaleren, Professor F. C. Lunds Enke Axelline Lund i Bogen: „Spredte Erindringer“; Fru Lund tilbragte flere Sommer- og Juleferier her. En Jul først i 1850'erne var Ungdommen til Bal paa Heinstrup, og Strækningen tilbagelagdes i Slæde. Ud paa Aftenen blev det Snestorm, og alle Veje føg til, saa det var umuligt at befare dem. Sønnen fra Østrupgaard vilde saa køre hjem over Gundsømaglesøens Is, og i den frygtelige Snestorm fik den ene af Hestene et Ben i et af de mange Aalehuller, der var hugget i Isen, men det lykkedes at faa Hest og Slæde paa ret Køl igen og naa velbeholdne hjem til Østrupgaard.

Efter Peder Hans Kornerups Død i 1859 beholdt hans Enke Gaarden, til hun i 1863 solgte den til Jægermester R u d o l f D a h l, i hvis Slægts Besiddelse den siden har været. Rudolf Dahl kom 1868 ulykkeligt af Dage ved et Tærskværk, og hans Enke Hedevig Sophie født Comtesse Petersdorff drev Gaarden videre, senere bistaaet af sin Søn, Proprietær W i l h e l m B u c h a r d D a h l, som saa overtog den. I 1928 kunde han fejre 50-Aars Jubilæum som Bruger af sin Fødegård. Nu drives Gaarden af hans Søn, Forpagter K a i R. D a h l. „Gamle Dahl“ — saaledes kaldte Østrupperne

gerne W. B. Dahl — følte sig vel i Pagt med den gamle Herremandstype, men han var en god dansk Mand, som nok krævede Respekt for sig, men som ogsaa viste sig retfærdig og forstaaende over for sine undergivne. Han omfattede altid sine Arbejdere med opofrende Interesse, og ingen, som var i Nød, gik forgæves til ham. Saaledes var en Arbejder, hvis Kone havde været længe syg, kommet bagud med Huslejen; han naaede imidlertid at faa skrabet Pengene sammen og kom op til Dahl for at betale. Her fik han til Svar: „Du har vist mere Brug for de Penge end jeg, saa gaa du bare hjem, og god Bedring med Konen“. Saa dan var Dahl i mangfoldige Tilfælde. For at hædre ham valgte alle Østrupperne ham i 1913 ind i Sogneraadet, uanset politisk Anskuelse, for de vidste jo alle, at han var stokkonservativ. Efter eget Ønske ligger han begravet paa Kirkerup Kirkegaard mellem to af sine gamle Husmænd.

Østrup By ligger ved Gundsømagle Sø's østlige Bred, og denne Sø kaldes paa dette Sted for Østrup Sø. Fra Syd og Nord er den omgivet af høje Bakker og helt omkranset af et værdifuldt Rørskær. Fra gammel Tid hørte den med alle dens „Herligheder“ til Østrupgaard, der saaledes var Indehaver af Jagt- og Fiskeret, Rørskær o. s. v. I Bøndalsbugten mod Syd ud for Ræveskoven er der meget dybt Vand; i Søen findes en Mængde Fisk, og i ældre Tid var der fast Fisker paa Østrupgaard; han boede i Fiskerhytten, et gammelt Hus ved Skellet mellem Østrup og Kirkerup Marker lige op til Kirkerupvejen. Huset blev nedrevet efter Udstykningen i 1908. Den sidste Gang Dahl drev Fiskeri var i Isvinteren 1912; da trak man Vod under Isen, og der blev fisket store Mængder af Gedder, Suder, Brasen o. s. v. De blev kastet op paa Isen i store Dynger og derefter med Roegrebe læsset paa Vogne, kørt til Roskilde og eksporteret til Tyskland. Paa Søen findes ogsaa et rigt Fugleliv, saaledes er her adskillige rugende Svanepar foruden et Utal af Ænder og andre Svømmefugle, og i de stille Sommeraftener høres Rørdrummens Pauken viden om. I 1941 var der stærke Kræfter i Gang for at faa afvandet Søen, og der blev holdt et Møde, hvor alle Lødsejere og de forskellige Myndigheder var repræsenteret. Der hævdede sig Røster baade for og imod, og Sagen udsattes. I vide Kredse rejste der sig Harme og Modstand mod dette Pro-

jekt, der vil have til Følge, at denne Egn mister noget af det skønneste af sin dejlige Natur.

LILLE VALBY

Byen nævnes Aar 1300 som „Walby wæstræ“, og hvad Navnets Tydning angaar henvises til, hvad der findes anført om St. Valby.

Fra gammel Tid var der i Byen 3 Gaarde og 4 Huse, alle hørende under Københavns Magistrat; Jordernes samlede Areal angives til 411 Tdr. Land. Det ene af Husene var Smedien, der laa ved Frederiksborgvej ved hele Byens fælles Græsning, kaldet Strandengen, ud mod Fjorden; til dette Græsningsomraade hører ogsaa Banken Bolund. Smeden havde Græsningsret til en Ko paa Betingelse af, at han talte Kreaturerne i Engen hver Morgen; manglede der noget Kreatur, skulde det meldes til Ejermanen, og det var let for Smeden, for han kendte hvert Dyr. Græsningen var omgivet af Stengærder og fra disse og et Stykke ud i Fjorden var der hegnet med Pæle og Lægter, men alligevel skete det, at Kreaturerne, naar der var meget Lavvande, vadede uden om Hegnet og gik ud paa Naboernes Marker. Dette skulde Smeden se efter, og samtidig skulde han se efter, om Hegnet var i Orden.

Den ene af Gaardene i Lille Valby skal have hørt til det Gods, som Frederik 3. skænkede København efter Belejringen 1660; derimod er de to andre Gaarde i 1774 af Magistraten købt af General Chr. Lerche. Paa Veddelev Bys Marker i Himmelev Sogn ligger Jordstykket „Ypperland“, som brugtes i Fællesskab af 2 Gaarde i Veddelev og 1 i Lille Valby, Matr. Nr. 1; det var en Særjord, der fra gammel Tid havde været uden for Fællesskabet, og som ved Tradition blev benyttet paa denne Maade, mod at de paagældende Gaarde svarede en særlig Afgift. Den Part, der hørte til Gaarden i Lille Valby, er senere delt i 2 Parceller og 3 Huslodder. Efter at Bidstrup Gods i 1760'erne havde indført Arvefæste gik to af Byens Gaarde, Matr. Nr. 1 og 2 over til dette, og de vedblev at være Arvefæstebønder uden Ret til Pantsætning, til de blev tvunget til at købe Gaardene til Ejendom. Matr. Nr. 3 derimod blev Arvefæste med Ret til Pantsætning og maatte som Følge heraf svare

højere Afgifter; disse forhøjede Afgifter skulde dog først træde i Kraft ved næste Indehaverskifte, og dette indtraadte i 1905. Svigersønnen, som hidtil havde drevet Gaarden, saalænge de gamle Folk levede, vilde ikke gaa ind paa forhøjede Afgifter, men kunde saa

Bolund.

heller ikke beholde Gaarden. De fik Lov at bo i den gamle Gaard, men Jorden blev solgt fra, og Køberen byggede en ny Gaard, Fjordgaarden, ved Frederiksborg Landevej. Gaarden brændte derefter 1913 og blev solgt til Udstykning.

M a t r. N r. 1 grænser op til St. Valbys Jorder. Skellet udgøres af et Stengærde, og hvor Vejen til St. Valby passerer dette, var i ældre Tid et Led, som kaldtes Kirkeleddet. Ved dette stod en Sten

med Aars-Tallet 1792 og Bogstaverne M. P. S., hvilket betyder Morten Pedersen, som havde Gaarden 1780—1835, og man antager, at Stenen er indsat i Gærdet for at fortælle, at dette er opsat det nævnte Aar. Byens Udskiftning fandt Sted i 1798. Gaardens nuværende i gule Sten grundmurede Bygninger opførtes 1843—44, og det berettes, at Murstenene sejledes hertil fra Flensborg og prammedes i Land ved Lille Valby Strandeng. Gaarden er en gammel Slægtsgaard, hvis Brugere er kendt siden 1661, da Morten Jensen af Magistraten fik Besked paa, at han inden Kyndelmisse skulde skaffe vederhæftige Forlovende for, at han inden Sommer opbyggede Gaarden (der var øde) og hvert Aar svarede Landgilden, da Gaarden ellers vilde blive bortfæstet til en anden. Gaarden kom ind i Slægten 7.-6.-1726, og dens Indehavere siden da er: Peder Mortensen 1726—61, Enken Karen Ibsdatter 1761—63, Niels Hansen, gift med Karen Ibsdatter 1763—73, Enken Karen Ibsdatter 1773—80, hendes Søn Morten Pedersen 1780—1835, hans Søn Niels Mortensen 1835—64, hans Søn Ole Nielsen 1864—98, hans Søn Niels Olsen 1898—1928, Enken Elna f. Frederiksen havde Gaarden nogle Aar, og den er derefter overtaget af Sønnen Oluf Olsen. Gaarden købtes til Selveje 1923.

Paa Roskilde Museum findes en Sølvske, der har hørt til paa denne Gaard. Det er en almindelig Spiseske, 18,5 cm lang, men afviger noget i Formen fra de moderne; den hører hjemme i Tiden omkring Aar 1700. Skaftet ender foroven i et Par smaa Flige, der er dannede ved to fine Indskæringer og løber ned i en kraftig Torn, der støtter Skeens Blad. Bag paa Skaftet er indprikket: M: P: S. B: P: D. Anno 1790; det er den tidligere nævnte Morten Pedersen og hans Hustru Bodil Pedersdatters Navnetræk. Paa Skaftet er indslaaet et Mærke, der ikke mere er saa tydeligt, men som dog viser sig som M. T., det vil sige Guldsmiden Michael Torbech, som boede paa Amagertorv i København og nævnes i Tiden 1691—1701. Desuden bærer Skeens Blad paa Bagsiden to indgraverede Vaaben og derover Navnene Hans Key og Hedewich Keyen. Dette Ægtepar boede i Furiendal, hvor han var Ritmester og døde 1703. Det bliver velsagtens aldrig opklaret, hvilken Skæbne Skeen havde fra dette Tidspunkt, til den i 1790 kom til Lille Valby. (Victor Hermansen: Fra Roskilde Museum 1933).

Bolund Klint.

Gærdet om Bolund Strandenge.

Matr. Nr. 2 var som Nr. 3 fritaget for Hoveri, antagelig fordi Gaardene senere tilkøbtes Godset og ikke tidligere har været be- hæftede med denne Forpligtelse. Derimod skulde man fra disse Gaarde køre Herskabsrejser. Den tidligere omtalte Ypperlandsjord er nu delt mellem Matr. Nr. 1 og 2 og 4 Huslodder, af hvilke Hus- lodder de 2 nu hører under en Smedie, der er bygget paa Ypper- landsjorden. 1 Huslod tilhører Matr. Nr. 3 og den sidste er fælles for alle Gaardene.

Som Gaard Nr. 1 er ogsaa Nr. 2 og 3 gamle Slægtsgaarde. Slægterne paa disse tre Gaarde er saa indgiftede i hinanden, at de nuværende Indehavere af Gaardene har fælles Forfædre paa alle tre Gaarde.

Matr. Nr. 2 er Slægtsgaard fra 1772 og har haft flg. Indehavere: Holger Nielsen 1772—88, Andreas Pedersen, gift med Holger Niel- sens Enke, 1788—1831, Bodil Mortensdatter, Enke af Andreas Pe- dersens 2. Ægteskab, 1831—35, Peder Jensen, gift med Bodil Mor- tensdatter, 1835—82, Jens Olsen, gift med Andreas Pedersens Dat- ter, 1882—. Derefter overtoges Gaarden af deres Søn, Ole Peder Jensen, gift med Holger Niensens Oldebarn. Nu ejes den af Bakken Gantzel, gift med O. P. Jensens Datter.

Matr. Nr. 3 er Slægtsgaard fra 1750 og Besidderne er: Peder Ibsen 1750—98, Sønnen Jens Pedersen 1798—1840, Enken Karen Mortensdatter 1840—44, Sønnen Morten Jensen 1844—1903, Svi- gersønnen Andreas Holgersen 1903—23, Enken Karen f. Morten- sen siden 1923.

Den fælles Græsning paa Strandengen varede fra 20. Maj til 1. Oktober, og Sagnet fortæller, at den, der kom først til Leddet, havde bedst Held med sine Kreaturer. Engang skulde Præsten i Aagerup, Konsistorialraad J. C. Qvistgaard (Sognepræst 1838— 50), have en Kvie ned at græsse i Strandengen, men den kom ikke derned før 8 Dage efter de andre Kreaturer og døde da ogsaa.

STORE VALBY

Store Valby nævnes i 1257 som „Walby østre“, der kommer af gammeldansk w a l „græsbevokset Mark“.

Ved Udskiftningen fandtes i Byen 8 Gaarde og 10 Huse, deraf

1 jordløst. 4 Gaarde og 4 Huse hørte under Københavns Magistrat, 3 Gaarde og 4 Huse under Roskilde adelige Jomfrukloster, 1 Gaard under Duebrødre Kloster, 1 Hus var Selveje, men havde hørt under Duebrødre Kloster, og det sidste Hus, det jordløse, var Selveje. Byens samlede Areal udgjorde 683 Tdr. Land. De tre af Jomfruklosterets 4 Huse, Matr. Nr. 13, 14 og 15 er endnu ikke udskiftet, men stadig delt i fire Vange, og de var Fæstehuse til Begyndelsen af vort Aarhundrede. Paa Magistratsgaardene havde man Pligt til at græsse en Ko fra et af Husene, „at have Kogræs“, som det kaldtes. Ved Udskiftningen fik disse Huse i Stedet tillagt 3 Tdr. Land Jord, som Regel i den yderste og daarligste Ende af Gaardens Mark. Da Gaardene senere blev købt til Ejendom, blev Husene ogsaa Ejendom, men uden nogen særlig Købesum. Fra 2 af disse Huse er Jorden købt tilbage til Gaarden og Husene nedrevet. Det var nemlig meget generende for Gaarden at skulle holde Vej ud til den yderste Ende af Marken for disse 3 Tdr. Land. 2 andre er flyttet ud paa Jorden, mens et tredje Hus er solgt til Fodermesterbolig og Jorden indgaaet i en anden sammenkøbt Ejendom.

M a t r. N r. 1 deltes i 1880 i to Ejendomme og dertil hører en af de tilbagekøbte Huslodder, der ejedes af en gammel Væver. Det var nu ikke saa meget for sin Vævning som for sin Ølbrygning, han var kendt. Dengang bryggede Folk selv Øllet, men det traf sig jo somme Tider, at det slap op, navnlig for Husmændene, og saa gik de hen til Væveren og købte en Pot eller to, som det nu kunde passe. Det var heller ikke noget stort Bryggeri, for hans Bryggerkedel var en almindelig Kobberkedel, som ogsaa blev brugt til Vaskekedel. Foruden Huslodden købte Gaarden ogsaa et Jordstykke paa ca. $\frac{1}{2}$ Skp. Land for 1 Td. Rug fra Huset Matr. Nr. 10-b. Dette Hus laa lige ved Bygaden, og paa dets Grund, som Vejen skar igennem, var der i forrige Tider en Branddam; paa den modsatte Side af denne laa dette lille Stykke Jord, der aldrig blev dyrket af Husmanden. Dengang bagte Folk selv deres Brød, og saa kneb det et Aar, da Rugen var dyr, for Husmanden at skaffe Brødkorn, hvorfor han afhændede dette Jordstykke til Gaardmanden for 1 Td. Rug. Branddammen er senere fyldt og Jorden kommet til at tilhøre den gamle Smedie. Mellem Gaarden og Byen var der en Plantage af Asketræer, som kaldtes Viet, og mellem disse Træer

fandtes en Park (Dam), som kaldtes Vieparken; den er endnu Branddam.

M a t r. N r. 2 er Nabo til Nr. 1 og som denne en tidligere Magistratsgaard. Det fortælles, at en Ladefoged paa Bidstrup Gods i Tiden omkring Stavnsbaandets Løsning blev gift med en Enke paa denne Gaard. Gaardens Areal er godt 80 Tdr. Land. Lige uden for Byen laa en Eng, kaldet Thorskær, som Byvandet fra den halve By løb ud over; derfor var der her en frodig Græsvækst, men om Vinteren var det en hel Søj, saa naar Frosten kom, var der altid Liv paa Isen, hvor Børnene legede med Slæder og løb paa Skøjter; disse var dengang — i 1870erne — netop kommet frem. Ude i Marken var der en anden Eng, Stenengen, der var saa fuld af Sten; den havde aldrig været opdyrket før 1888. Ikke langt fra Stenengen ligger Maglehøj og i Nærheden af denne Byens gamle Tyrejord. Om Brugen af Tyrejorden henvises til Afsnittet om Aagerup By.

M a t r. N r. 3, kaldet St. Valbygaard, blev ikke udflyttet ved Udsiftningen, men er nu flyttet ud midt i Marken. Den grænser op til Aagerup Præstegaards Mark, der tidligere var paa ca. 100 Tdr. Land, og Ejeren af St. Valbygaard var en Tid Forpagter af Præstegaardsjorden, saa det var en temmelig stor Bedrift, da han selv havde ca. 85 Tdr. Land. Manden havde 4 Sønner, og en af dem har fortalt, at Befolkningen i den Tid skulde udføre Pligtarbejde paa Præstegaarden, og at Tienden blev betalt in natura. Denne Søn maatte saa rundt hos alle Bønderne for at tælle Negene paa Markerne, og Sæden kunde ikke køres hjem, før Tienden var udtaget. Han maatte ogsaa omkring for at tilsige til Pligtarbejde og var saaledes en hel lille Ridefoged. Gaarden er nu en Del udstykket. Da den blev flyttet ud paa Marken, blev der bygget et Hus paa Gaardspladsen inde i Byen. Et Vandløb skar ca. 5 Tdr. Land fra op mod Byen, og paa denne Jord blev der bygget et Hus. Der var dengang ingen Bro over Vandløbet, men Vadested; senere er her bygget Bro, hvorover Vejen fører til Aagerup. Aagerupvejen skar ogsaa et Stykke Jord fra, og paa dette er bygget en mindre Gaard, ligesom ogsaa Andelsmejeriet „Brokilde,, er opført her.

M a t r. N r. 4 „Toftgaard“ ligger i den østlige Side af Gaden og er nu udstykket. Den grænser til Nr. 2, og tidligere dannede

Vejen til Gundsølille Skel mellem disse to Gaarde. I 1870'erne var der flere Kilder paa denne Gaards Marker, og selv om Kilderne nu er uddrænedede er Undergrunden stadig meget vandrig; derfor har Københavns Vandforsyning ogsaa lagt flere Boringer her. Tof-ten var det Jordstykke, hvorpaa Gaardenes Bygninger stod, og dette Jordstykke var uden for Fællesdriften. Bakken bag Gaarden kaldes Toftebakken.

M a t r. N r. 5 grænser op til Nr. 3 og er udstykket noget. I 1874 afgaves herfra en Grund, hvorpaa senere Bogholder paa Roskilde Slagteri Ole Pedersen byggede et Fællesmejeri. Til at begynde med var dette et Vandmejeri, det vil sige, der var boret en artesisk Brønd, hvorfra Vandet løb op gennem et Rør og ind i et Vandbassin, hvor Mælken blev afkølet og stod og satte Fløde, der saa senere blev skummet af og syrnet, til den skulde kernes. Det var i disse Aar, at Centrifugen blev opfundet paa Maglekilde Maskinfabrik i Roskilde, og saa vidt vides kom den første til St. Valby Fællesmejeri. Dette Mejeri bestod kun i 5 Aar og i 1888 byggedes Brokilde Andelsmejeri i Nærheden. Fællesmejeriet blev nedlagt og omdannet til Beboelse.

M a t r. N r. 6 „Landbogaard“ bærer i sit Navn Mindet om Bebyggelsen „Landbobool“, der er nævnt allerede 1298. Det er den eneste Gaard, der blev udflyttet ved Udskiftningen. Det meste af den var Enge, og Gaarden var derfor længe et daarligt Landbrug. Udflytteren var en dygtig Mand, som fik Landhusholdningsselskabets Sølvbæger for Indhegning af Gaarden med Stengærder. Man kan godt forstaa, at han indhegnede, naar man tænker paa, at det meste af hans Jord var Enge, og at han tillige kørte kongelig Postvogn. I denne Egenskab havde han et stort Hestehold, der græssede paa Engene, og saa havde han ikke saa langt at gaa efter dem, som hvis han skulde have hentet dem ca. $\frac{1}{2}$ Mil borte, hvor Byens andre Heste græssede. Der var dengang tre Veje til Gaarden, en til St. Valby, en til Roskildevejen og en til Københavnsvejen, saa naar han skulde møde Postvognen eller aflevere denne, benyttede han den bekvemmeste af disse Veje. De fleste af Gaardens nuværende Bygninger stammer fra Udflytningen.

M a t r. N r. 7 „Herlandsgaarden“ udflyttedes 1898 og grænser op til Nr. 8. Den var som Nr. 5 og 6 Fæstegaard under Jomfru-

klosteret. Saa længe disse Gaarde var Fæstegaarde, blev en Del af Afgifterne betalt in natura, idet man afleverede Lam, Gæs og Havre og Resten i Penge efter Kapiteltakst. Et Stykke Jord midt i Marken kaldes Herlandsstykker, deraf Gaardens Navn. En anden Lod kaldes Kildeengen og er først opdyrket i de senere Aar, efter at den er uddrænet. Bag denne Eng ligger Pengeholmen; her fandt Ungkarl Anders Olsen fra St. Valby i 1840'erne, da han brækkede Sten op af Marken, en Krukke staaende i Jorden. Den var fyldt med Sølvmønter med Chr. 5.s og Frederik 4.s Billeder, 8 af Mønterne fandtes endnu 1932 hos Anders Olsens Dattersøn, Ole Olsen i Haarløv. (Nilaus Pedersen i Aarvog for Kbh. Amt 1932—33, S. 337).

M a t r. N r. 8 paa ca. 80 Tdr. Land er Nabo til Nr. 1 og grænser til Veddelev Mark. Den yderste Ende af Marken er meget sandet, og ogsaa her var udlagt 3 Tdr. Land for Græsningsretten. Vejen derud skulde gaa langs Skellet mod Lille Valby og blev derved dobbelt saa lang som nødvendig. Men da Huset (oppe i Byen) laa og generede Gaardens Indkørsel, købte Gaardejeren Hus og Jord og rev Huset ned. Gaarden hørte under Duebrødre Kloster og er ikke udstykket. Midt i Marken er et Vandhul, Ellekær, som senere har givet Gaarden Navn. I Skellet mellem Nr. 1 og 8 laa i gamle Dage Bagerhuset (Bav'erhuset), der kun rummede Bagerovnen, som var til fælles Brug for de to Gaarde; saa sent som 1876 foretoges her Bagning af Brød til Julen. Om Efteraaret, naar man havde bagt, og Hørren var tjenlig til Brydning, blev den lagt ind i Ovnen for at tørres.

Ved Vejen mellem St. og Lille Valby ligger Bakken, „Baunen“, hvor der i Ufredstider skal være tændt Baal. I 1870'erne blev Sct. Hansblusset brændt her; medens Ungdommen morede sig ved Baallet, laa de ældre i Græsset i Vejgrøften og nød den medbragte Solbærrom og Punchessens.

S k i k k e i S t. V a l b y. Byen havde Oldermænd og baade Byhorn og Husmandshorn. Tudningen foregik ud for Smedien, der laa midt i Byen. Naar Bymændene var samlede, behandlede de Sagen paa Gaden eller i Tilfælde af daarligt Vejr hos Smeden, hvor de alligevel altid sluttede af; for som Regel skillingede de sammen til Brændevin, som Smeden skaffede. Det var ikke altid vigtige Sager, der behandlede; engang i 1870'erne blev der tudet i By-

hornet, og som altid mødte naturligvis Børnene først op; da 3—4 Bønder var samlet, sagde Manden, som havde ladet tude: „Jeg kedede mig derhjemme, vil I med ind hos Smeden, saa giver jeg en Flaske Brændevin“. Det var ikke alle, som mestrede den Kunst at tude i Hornet, og saa tudede Smedens Søn for dem. Paa Byhornet var skaaret Bymændenes Navne, og det var et meget primitivt Horn, paa hvilket der dog i de senere Aar er sat Sølvmundstykke.

Husmændene havde deres eget Bylav, hvor de engang om Aaret, ved Kyndemissetide, samlede Kirketienden sammen hos deres Oldermænd, hvor der saa var Fest det meste af Natten. Man holdt saa længe ud, for at Oldermændene ikke skulde være ene med Pengene om Natten, for næste Morgen skulde han aflevere dem til Gaardmændenes Oldermænd, og saa kom Kirkeeejeren og hentede dem. Husmændenes Horn var meget flottere end Gaardmændenes, blanktpoleret med Tinnmundstykke, og ogsaa her var Navnene indskaaret. De skiftedes til at være Oldermænd og havde saa en Festsaften, naar de skulde „flytte Horn“. Saa samledes de hos Oldermændene og spiste til Aften; derefter spillede de Kort til henad Midnat, medens de drak nogle Glas Punch. Naar man naaede Midnat, fulgtes alle hen til den nye Oldermænd og overrakte ham Hornet og Laugets Ølkande. Paa samme Maade samlede Gaardmændene hos deres Oldermænd; de samlede Kirketienden og Skolejordspengene til Aagerup By, en Afgift, der formodentlig udrededes, fordi Skolen laa i Aagerup.

Ved Begravelser, Barnedaab og Bryllup var der altid stor Fest. Ved Begravelser fik Folk Frokost før Højtideligheden, og efter denne spistes Risengrød og Klipfisk; men for at skaffe Spisegrejer maatte Folk selv tage Ske og Kniv med hjemmefra. Drikkekar var det bedre med, for flere Mænd drak af et Snapseglass eller Snapsestob af Horn, og Øllet blev drukket af Krus; disse kunde være meget forskellige, nogle var af Sølv, andre af Porcelæn med Sølvlaag, og saa var der endelig Trækanderne; disse kunde ogsaa være meget forskellige, nogle havde Tud og Mundstykker enten af Horn, Bly eller Tin. Til Begravelsen blev Husmændene indbudt til at ringe med Kirkeklokkerne, og der ringedes 3—4 Timer. En Karl fra hver Gaard var indbudt til at bære Liget og til at jorde Graven.

Efter at Følget var kommet fra Kirke, spiste Gaardmændene og afdødes Familie i Stuerne, medens Husmændene og Karlene spiste i Loen eller Vognporten, hvor der var lavet Borde af lange Vognbunde lagt paa Tønder eller Bukke; Bænkene var Brædder, Kæpskinner o. lign. lagt paa mindre Øltræer. Paa Brædderne var lagt Dækkener, ligesom Loen ogsaa gerne var beklædt med Dækkener. I dette Lokale blev navnlig Trækanden brugt som Drikkekar. Ved Begravelse i Husmandshjem blev der ogsaa spist efter Hjemkomsten fra Kirken, og dette Maaltid fremkom for største Delen ved frivillige Gaver fra Byens Beboere. Efter Spisningen gik der en Tallerken rundt ved Bordet, hvor de tilstedeværende gav en Mønt.

I gamle Dage var der hverken Gymnastik, Fodbold eller Brydning; men selv om det ikke kan regnes for Idræt, saa fik de Unge rørt sig, bl. a. naar der tærskedes med Plejl. Om Søndagen i Vintermaanederne skulde Plagene røres, og det var en Regel, at man om Formiddagen red paa de Plage, der kunde rides paa. Var der Føl paa Gaarden, red man paa en ældre Hest og førte Føllet ved Siden. Turen gik gerne til Gundsølille, Aagerup og tilbage til St. Valby, en Tur paa ca. $\frac{3}{4}$ Mil. Efter Middag tog de, som skulde til Vaskekone med deres Tøj afsted; fik man ordnet Tøjet hjemme hos Forældrene, tog man hjem til dem. Resten af Ungdommen samledes ved Smedien, og naar der var sludret lidt, fandt man gerne paa et eller andet. Hvis en Gaard havde Sæd paa Løen i Sække, blev der straks Enighed om at gaa derhen, hvor man spændte en Dækkengjord om et Par Tønder Sæd, saaledes at de hang sammen. Sækkene sattes op paa en Forhøjning, saa man lige kunde gaa ind under og prøve, om man kunde bære dem. Den, der kunde bære 2 Tdr. Sæd paa sin Ryg, var en pokkers Karl. Karlene øvede sig ogsaa i den Kunst at staa i et Skæppemaal og lægge 1 Td. Rug paa Nakken.

Om Sommeren foretog man sig andre Ting, f. Eks. skulde en Karl løbe et Stykke Vej, medens en anden skulde løbe et langt Reb om en opstaaende Støtte. Dersom der var 8 Karle eller unge Knægte, deltes disse i to Hold; det ene Hold stod paa hans Side, som skulde løbe Vejen frem og tilbage, og det andet Hold holdt med ham, som løb Rebet rundt om Støtten. Væddemaalet gjaldt et eller andet Nydelsesmiddel, som alle fik Part i, men det tabende Hold skulde betale.

I Fastelavnstiden skulde en Karl spise en 2 Skillings Bolle, medens en anden løb et Stykke Vej og tilbage igen. Desuden dyrkedes Keglespil, men uden Keglebane. For at faa et Spil Kegler samlet skulde hver Karl levere en Kegel, een Forhjørnet, en anden Baghjørnet, en tredie Nikongen o. s. v. Man trillede ikke, men slog Keglerne med en kort Træklods, der blev kastet fra et Maal et bestemt Stykke fra Keglerne. Skoledrengene tjente sig gerne en Skilling som Keglerejsere.

Ogsaa Husmændene kunde lave Løjer. I Byen var en Husmand, som regnede sig for lidt mere end de andre Husmænd. Han havde i Fastelavnsugen inviteret en Del Gaardmænd hen hos sig at spise Ærter; han havde fortalt dem, at disse Ærter var saa udmærkede, at de absolut maatte smage dem. Nogle Gaardmandssønner og unge Husmænd, som ikke var bedt med, bestemte sig da til at lave lidt Grin med Manden. Efter at Gæsterne var indviet i Spøgen, blev der lavet Løjer i en Have modsat Værtens Indgangsdør. Konen i Huset, som skulde servere Ærterne, løb ind i Stuen for at betragte Løjerne, mens hun satte en 12 Aars Pige til at passe paa Gryden. Krog havde hun ogsaa sat for Døren, for at ingen skulde overraske dem; thi det var jo i Fastelavnen, og Optrinet udenfor kunde gerne faa Følger. Men da Konen gik ind for at se Løjerne, tog en af Gaardmændene Krogen fra Døren, og ind traadte to Mand, som tog Ærtegryden og løb med den. Pigen gik straks ind til Konen og fortalte hende det skete, men hun svarede: „Ja, det ser jeg nok“, for hun troede, at Pigen gjorde en Bemærkning om Optrinet udenfor. Da Karlene havde spist Ærterne, kom de tilbage med Gryden og sagde: „Tak for Mad“.

AAGERUP

Aagerup er tidligst nævnt som Akætorp i det ved Kirkerup By omtalte Brev fra Biskop Absalon, og Bynavnet maa tolkes som sammensat af det gamle Mandsnavn Aki, det nuværende Aage, og Torp (Udflytterby).

I Aagerup var der ved Udskiftningen 9 Gaarde, Præstegaarden medregnet, og 9 Huse med og 6 uden Jord; det samlede Areal var 884 Tdr. Land. I 1838 var Antallet af Huse og Gaarde stadig uforandret. Duebrødre Kloster ejede 5 Gaarde og havde ejet 7 Huse,

der nu var frasolgt. Københavns Magistrat ejede 2 Gaarde, og 2 Fæstehuse hørte under Præstegaarden; desuden var der 1 Selvejgaard og 3 jordløse Selvejehuse.

Præstegaarden, Matr. Nr. 1, der oprindeligt var paa 98 Tdr. Land, er nu delt i 8 Parceller.

Selvejergaarden, Matr. Nr. 4, var Byens største Gaard med 138 Tdr. Land, og den har altid, saa længe man ved, været fri Ejendom. Med en Selvejergaard fulgte i gamle Dage Forpligtelse til at stille en Rytter til Krigstjenesten. Gaardmanden maatte da, som sine ligestillede andre Steder, opføre et Hus og bosætte en Rytter der. Rytterhuset laa lige op til Gaarden, og her boede han da, eller nærmest hans Kone, og hun hed i 1870'erne „Sidse Rytters“. Ved denne Tid rev Byens Drengene det ned, da det var meget forfaldent og tilsidst ubeboet. Gaarden er nu delt til 2 Gaarde. En gammel Jordvej, der kommer fra Gundsøllille og fører ud til den gamle „Hørsholmvej“, deler Marken i to Dele. Denne Jordvej kaldes „den gamle Københavnsvej“. „Hørsholmvejen“ er en Vej, der fra Roskilde fører over Slæggerup og Aagerup Marker og videre mod Hørsholm. (Se J. P. Jørgensen: Ledøje-Smørum Sogne, Side 15).

Matr. Nr. 5 var oprindeligt paa 102 Tdr. Land, men er nu delt i 3 Ejendomme. I Hovedparcellens Have ligger en Kæmpehøj umiddelbart op til Stuehuset, og det fortælles, at man vilde lave en Kartoffelkælder i Siden af Højen, men saa mistede de 3 Børn paa Gaarden; derfor holdt Manden op med at grave i den, og der blev sat en stor flad Graasten for Hullet. Siden er der ikke rørt ved Højen.

Matr. Nr. 6 er paa 92 Tdr. Land og er den eneste Gaard i Aagerup, der ikke er udstykket. Kildemoseaaen, der skiller mellem Aagerup og Slæggerup, slaar en lille Krumning ud for denne Gaards Mark og afskærer derved et lille Stykke Jord fra den øvrige Mark; dette Jordstykke kaldes Skomagerholmen.

Matr. Nr. 7 er paa 102 Tdr. Land og laa oprindeligt midt i Byen, men havde ingen Mark op til Gaarden. Da denne brændte i Begyndelsen af dette Aarhundrede, blev den flyttet ud midt paa Marken paa Grynbjergbakke og kaldet „Grynbjerggaard“. Paa denne Gaards Mark, inde ved Byen, ligger Baunebakken.

M a t r. N r. 8 er paa 114 Tdr. Land og brændte i Begyndelsen af dette Aarhundrede, men blev opført paa Brandtomten og kaldet „Kildebjerg“ efter en udtørret Kilde paa Skraaningen af Kildebakken. Kilden randt, indtil Københavns Vandforsyning lavede sine Boringer. I den yderste Ende af Gaardens Mark er frasolgt en Parcel.

M a t r. N r. 9 har 112 Tdr. Land og laa oprindelig inde i Byen ved Siden af Nr. 8; disse Gaarde var saa tæt sammenbyggede, at Tærskemændene kunde række hverandre Haanden, naar de aabnede Lolemmene. Gaarden er nu delt i 7 Parceller, og paa Bygningernes gamle Plads ligger 3 Huse, mens Marken er delt i 4 Landejendomme. I den nærmest Byen havde Aagerup Bryggeri til Huse; men det nedlagdes, før Bryggeren selv døde. I den anden Parcel regnet fra Byen var der en Tid Brændevinshandel; men det hørte ogsaa snart op, saa det kunde næsten se ud til, at de vaade Varer ikke kunde trives i Aagerup.

M a t r. N r. 10 paa 84 Tdr. Land (den ene af de to Magistratsgaarde) ligger i Byens nordre Side og har ingen Mark op til Gaarden. Den hedder nu „Bukkehøjgaard“ og er delt i 4 Parceller; de tre andre er Smedien, Møllen, der ligger ved „Hørsholmvejen“, og Landejendommen „Møllevang“ i Markens yderste Ende. Ved Møllen ligger Bukketornshøj.

M a t r. N r. 11 paa 4 Tdr. Land er Byens Tyrejord. I gamle Dage var Bytyren fælles for hele Landsbyen, og den Mand, som havde den paa Stald, fik som Vederlag Tyrejorden til Dyrkning. Husmændene i Aagerup maatte dog erlægge 4 Mark, naar de tik en Ko tyret. Denne Ordning er nu lavet om; Tyrejorden er lejet ud og Indtægten delt mellem Gaardmændene. I 1877 var der baade Bytyr og Byorne i Aagerup. Tyren stod hos Oldermændene, hvor Gaardmændene samledes til Kyndelmisse- og Majdagsgilder for ved det ene Gilde at dele Tyrepengene og ved det andet at skifte Oldermænd.

De 3 Tdr. Land Gadejord var fordelt paa Byens mange Stræder. Paa en Trekant midt i Byen ligger Sprøjtehuset, og ved dets søndre Ende findes Gadestenen; det er en stor flad Granitsten, der er lagt oven paa nogle mindre Sten, og her holdtes Bystævnet i gamle Dage.

I Hjørnet, hvor Vejene gaar til St. Valby og Gundsølille, paa daværende Gdr. Ole Sivertsens Mark, rejstes i 1921 en Genforeningssten.

SKIKKE I AAGERUP

I 1870'erne var det Skik, at Husmændenes Oldermænd tudede i sit Horn hver Søndag, i den Tid Kreaturerne var paa Marken, saa skulde de Koholdere melde sig, hvis Kreaturer havde løsrevet sig fra Tøjret. Bymændenes Navne var skaaret i en firkantet Stok, og havde der været et Kreatur løst, blev der skaaret et Hak i Stokken, og for hvert Hak skulde der bødes en vis Sum. Ved Kyndelmissetide samledes saa Husmændene hos Oldermændene, Bøderne betaltes, og Pengene fordeltes ligeligt, saa den, der ikke havde haft noget Kreatur løst, fik Penge for at komme til Gilde.

I gamle Dage holdtes der Mikkelsgilde 2 Dage i Træk; nogle af Gaardmændene syntes, at det var for galt at sinke 2 Søgne-dage til denne Fest, og fandt paa, at den ene Dag godt kunde være en Søndag. Det skulde saa være Søndagen nærmest Mikkelstdag. Første Gang, dette skulde gennemføres, bestemte disse Gaardmænd, at den rigtige Mikkelstdag skulde der renses Branddam — det var „Kroagershule“ paa Matr. Nr. 5. Alt Mandskabet mødte om Morgenen, men ved Frokosttid kom Gaardmændene fra Matr. Nr. 5 og 6 ned til Branddammen og sagde til deres Folk: „Nu kommer I hjem til Frokost“, og samtidig sagde de til de andre Arbejdere: „Ja, vi vil lade jer vide, at de kommer ikke de to første Dage, for vi holder Mikkelstdag nu. De efterladte Arbejdere vilde ikke rense Branddam, mens de andre holdt Fridag, og gik ogsaa. De Gaardmænd, som vilde forandre Skikken, vilde ikke give efter for dem, som holdt paa den gamle Skik, og saaledes gik det til, at man i Aagerup holdt Mikkelstdag i fire Dage.

Løjerne var somme Tider lovlig grovkornede, set med vore Øjne. I Aagerup var der engang en Lærer, som holdt meget af Snaps. Lidt uden for denne By boede omkring Midten af forrige Aarhundrede en Gaardmand, som handlede med Brændevin. Parallelt med Vejen til St. Valby var et Gærde, der dannede Skel mellem Præste- og Skolejorden. Som Regel skulde en Dreng fra St. Valby sidde efter for et eller andet; men saa snart Læreren var gaaet ind i sin Lejlighed, stak Drengen af. Naar Læreren hørte

Kirkegaardslaagen smække, vidste han, at Drengen var væk, han satte saa efter Synderen, men denne løb bag Diget inde paa Præstemarken, og Læreren fulgte Vejen. Naar han naaede til Gaarden, hvor der handledes med Brændevin, standsede han Farten og gik derind; her nød han som Regel $\frac{1}{2}$ Pægl Brændevin, medens han fordømte de uvorne Unger, som løb fra Skolen, naar de skulde sidde efter. Samme Lærer kom meget sammen med Gaardmændene i St. Valby, som ogsaa satte Pris paa en god Snaps. Engang han var dernede, var han blevet meget beskænket, og da lavede Gaardmændene Spas med ham. De gav ham en Hestegrime paa, satte ham op paa en gammel, skikkelig Hest og bandt Fødderne til Hesten, saa han ikke kunde falde af. En af Gaardmændene red paa en anden Hest og førte Læreren ved Siden af i Tøjlen. Det vakte megen Opsigt i Byen, da Læreren paa denne usædvanlige Maade blev transporteret hjem.

Høstgilde og Mikkelsdag var store Dage for Høstfolkene, og her skal fortælles lidt om, hvorledes det gik til paa Gaardene Matr. Nr. 5 og 6 i 1870'erne. Høsten kunde være streng, naar Vejret var uheldigt, saa man maatte hænge i, naar det var godt og tit holde ud i Marken til Klokken var baade 11 og 12 om Aftenen; men saa vankede der Snaps til Maden og Punch bagefter, saa Klokken blev tit 1 og derover, før det var Sengetid. Naar man saa skulde op om Morgenen igen Kl. 4, var der ikke lang Sovetid, men alt gik med Liv og Lyst, og man glædede sig til Høstgildet. Naar Folkene paa Gaarden: 2 Karle, 3 Høstmænd og saa Drengen, traadte ind i Stuen, mødte Husbonden med Brændevinsflasken i den ene Haand og et $\frac{1}{2}$ Pægleglas i den anden, og hver fik en halv Pægl (1,2 dl), inden de gik til Bordet. Her serveredes Lammesteg, og de skulde have en Snaps for hver Sædstak, der var høstet, og bagefter Punch og Æbleskiver. Det blev somme Tider nødvendigt at følge en af Deltagerne hjem, og dette besørgedes gerne af en af de unge, som ikke var blevet presset saa haardt.

Mikkelsgildet var en meget stor Dag; da blev Høstmændenes Koner og Børn inviteret til Middag den første Dag og til at være der hele Dagen. Den anden Dag kom de ogsaa, men gik tidligere hjem. Paa Matr. Nr. 5 og 6 var det Skik, at hver Gaards Folk blev paa den Gaard, hvor de hørte hjemme, til de havde spist til

Aften, men derefter var Folkene paa begge Gaarde sammen til Kortspil. Naar de havde spist til Aften, gik de en Tur uden for Gaarden til den Side, der vendte mod Nabogaarden; var denne Gaards Folk saa ikke kommet udenfor, gik man ind for at se, hvorledes det stod til, og saa blev man der til Sengetid og spillede Kort. Havde man Besøg af Naboens den første Aften, saa skulde man selv til Frokost hos ham Andendagen, hvorefter man spillede Kort til Middag. Saa gik hver til sin Gaard, og efter Middagen spillede man Kort hos sig selv til Aften. Efter Aftensmaden var Mikkelfesten forbi.

For Kvindernes Vedkommende gik Dagene paa en anden Maade; Husmandskonerne hjalp Pigerne med Opvasken efter Middagen, og naar Kaffen var overstaaet, gik Kvinderne som Regel paa Kirkegaarden og betragtede Gravene, og var der nogle nye Grave, blev Kransene rigtig efterset. Senere gik de hjem i Gaardens Have og sad dér, hvis Vejret var til det, ellers viste Husmoderen sit og Børnenes Tøj frem og viste, hvor mange Ruller Lærred og Vadmel hun havde liggende usyet. Saadan gik Tiden for dem til Aften.

Ungdommen tog det paa en anden Maade; de faste tjenende Folk skulde jo passe Kreaturerne, og Pigerne skulde malke; deres Tid kom først rigtig om Aftenen, hvor alle Byens Karle og Piger samledes paa Gaden og legede forskellige Lege og dansede paa Gadepladsen. Sommetider fik man fat i en, som spillede Harmonika, ellers sang man til Dansen.

Fastelavnen var ogsaa en straalende Tid for Ungdommen. Paa de to nævnte Gaarde var det almindelig Skik, at man ikke bestilte andet end passe Kreaturerne i Fastelavnsugen, forudsat der ikke skulde kastes Sne paa Landevejen. Traf det sig saaledes, skulde Frederiksborgvejen først ryddes af Hensyn til Postvognen (det var før Frederikssundsbanens Tid). Naar Snekasterne var for hjemadgaaende, gik de gerne om ad Byerne Lille og St. Valby, hvor der saa vankede enten Brændevin, Rom eller Cognak. Fastelavns-gildet holdtes ogsaa gerne i 2 Dage; Karlene var gerne pyntede med brogede Baand, mange af dem havde høje Silkehatte paa, og nogle af dem var klædt ud som Kvinder og sad paa en Vogn med to „Musikkere“ ved Siden af Kusken. En eller to Mand havde en

Pengebøsse at rasle med, og man samlede Penge og Æg ind til Gildet. Et Fastelavnsgilde i Aagerup holdt engang ud til om Morgen, og Humøret var højt, een blev da klædt ud som Præst og fik høj Silkehat paa; som Præst skulde han køre i lukket Vogn, og i Mangel af bedre benyttede man en gammeldags Mælkevogn — en Vogn, hvor der hang en stor Tønne bagi. Man puttede saa „Præsten“ ned i Tønden, saa kun den høje Hat stak ovenfor. Der blev fortalt, at da Vognen kom hjem, var kun den høje Hat med hjem.

SLÆGGERUP

Slæggerup er den yderste og sydligste Del af Aagerup—Kirkerup Kommune; det er egentlig ikke nogen By, men en spredt Bebyggelse af Gaarde og Huse langs den gamle Kongevej Roskilde—Hørsholm, kaldet Hørsholmvejen. Af Bynavnets Form tør vi udlede, at Bebyggelsen maa være grundlagt i Vikingetiden. Navnets Forled synes sammensat med Ordet gammeldansk Slæggia, der betyder stor Hammer. Ordet bruges i Oldnordisk som Tilnavn (Sleggia) og skal vel ogsaa opfattes saaledes her.

Ifølge gamle Udsagn har der her ligget en stor By, som fuldstændig uddøde af Pest paa Dronning Margrethes Tid; indtil for ca. 30 Aar siden kunde man især paa Løjebakken pløje Munkesten op. Der hører knapt 300 Tdr. Land Jord til Slæggerup. I meget gammel Tid har Jorden maaske været i Kronens Eje, men senere vides det, at Bistrup Gods, Universitetet, Roskilde Domkirke og Katedralskole samt Cathrinebjerg har ejet Jorderne.

Det fortælles, hvordan man i længst svundne Tider fra Herregaarden Cathrinebjerg sendte Bønderne paa Hoveri for at høste Hø paa „Slets Enge“, som Slæggerup da kaldtes (slet = flad, jævn). En meget gammel Kone kunde huske, at hendes Oldemoder havde fortalt, at man den Gang vandede Hestene ved en Kilde, som var ret dyb, og det saa ud, som om der stod et Kar paa Bunden af den. Denne Kilde kom igen til Syne omkring 1885 og vældede sikkert op igennem en gammel Egestamme; nu bruges den som Brønd til tre smaa Huse. Slæggerups Jorder er fordelt paa 23 Matr. Nr.; heraf hører de 13 i Dag til Slæggerupgaarden. Lod-

dernes Størrelse varierer fra 4 til 16 Tdr. Land, og nogle af dem har særprægede Navne, der i flere Tilfælde fortæller noget om, hvor de har hørt til. „Himmelagrene“ har saaledes hørt til Himmelev, „Valbyholmen“ har en Gang hørt til Matr. Nr. 2 i St. Valby, og man kan gøre sig sine Tanker om, hvortil „Fiskerjorden“, „Møllerengen“, „Universitetsjorden“, „Lercheengen“, „Galschiøtflodden“ har hørt til. Af andre Navne kendes „Slegslodden“ og som allerede nævnt „Løjebakken“.

Der er i Tidernes Løb handlet meget med disse Jorder, nogle er blevet bebygget, og andre Steder har man revet Huse ned og lagt Jorden sammen med andre Lodder. Slæggerupgaarden, som nu er paa ca. 120 Tdr. Land, grundedes i 1825, da Husmand Anders Jensen i Marbjerg erhvervede „Lodden“ paa 12 Tdr. Land og rev sit Hus i Marbjerg ned og byggede det op igen her. Derpaa købte og mageskiftede han, til han havde samlet den nuværende Gaard, som han ombyggede fire Gange, sidste Gang i 1868, hvilket Aarstal endnu staar paa Stuelængen. De sidste 12 Tdr. Land var de besværligste at faa fat i, da Ejermanen, Peder Jensen, ikke vilde sælge til ham. Sælge skulde han imidlertid, da han var meget gammel. Det var Anders Jensen meget om at gøre at erhverve denne Jord, da den strakte sig lige hen til hans Port; derfor fik han en Prokurator og en Købmand i Roskilde til at købe Ejendommen til sig. Morgenen efter Handelen vaagnede gamle P. Jensen op og saa Anders Jensens 4 Spand Heste ifærd med at pløje Jorden, og den gamle udbrød da til Konen: „Saa i Herrens Navn, nu har Stodderén dernede snydt os alligevel“.

Slæggerupjorden er gennemgaaende god Jord. Bortset fra „Valbyholmen“ og „Universitetsjorden“ var den fritaget for Tiende og Landgilde. Førstnævnte Lod hørte under Bistrup Gods, og sidstnævnte, der er paa 16 Tdr. Land, er nu en Del af Ejvin Andersens Gaard og ligger midt i Slæggerupgaardens Mark; tidligere hørte den til en Gaard i Aagerup By. „Valbyholmen“ er nu et selvstændigt Brug, idet der her er opført et Statshus, som bærer Navnet „Valbyholm“.

For mange Aar siden gik der en Vej fra Slæggerup over Maglemoseaaen forbi Landbogaard til St. Valby, Vadestedet ses endnu i Aaen.

Bolund-Stenen.

Gamle Gerebro.

SAGN I

Trolden i Bolund.

Om Bakken Bolund gaar der mange Sagn. Pløjer man derude, ser det ud, som hele Lille Valby brænder. Bygges der derude, dør en Mand i Byen. Da der for nogle Aar siden blev bygget et Badehus derude, døde virkelig en af Gaardmændene i Byen.

I Bolund boede i gamle Dage en Trolde. Paa den anden Side af den Bugt, der fra Fjorden gaar ind mellem Bolund og Vejle-gaards Marker, i en Bakke, som hedder Agernakke, boede ogsaa en Trolde. Disse to Trolde laa altid i Klammeri med hinanden; men saa hændte det, at de blev enige om at faa Mellemværendet afgjort een Gang for alle, og dette skulde ske ved en Kamp. De vilde dog ikke selv kæmpe, men Kampen skulde afgøres af to Tyre. Bolundsmanden fik en Tyr hos Manden i den første Gaard i Lille Valby, Trolden i Agernakke fik Bytyren i Gerdrup, og denne Tyr var en stor og svær Rad. Bolundstrolden blev bange og gik op til den Mand i Lille Valby, han havde laant Tyren af, og bad ham hjælpe sig. Manden vilde nok, men kunde ikke forstaa, hvordan og hvori Hjælpen skulde bestaa. „Jo“, sagde Trolden, „Tyrens Styrke sidder i Tungen eller i Halen, hvis du under Kampen kan komme til at skære disse Dele af Tyren, saa vinder vi, og du skal ikke gøre det for intet, du skal faa det godt betalt“. Manden lovede saa at komme. Dagen, da Kampen skulde foregaa, stillede han ved Stranden med en stor Kniv i Haanden, og langt om længe fik han ogsaa Held til at skære Halen af Gerdrupstyren. Dermed var den færdig, og Bolundstrolden havde vundet. Men at Kampen var haard, ses af, at hele den Bugt, der gaar ind mellem Bolund og Agernakke, blev mudret op af Tyrene under Kampen, og den blev omkring 1 km baade lang og bred. „Men nu skal du have din Belønning for Hjælpen“, sagde Trolden, „naar du kommer op til Landevejen, ligger der noget, det maa du tage“. Der laa ogsaa en Bunke, da han kom derop, men han syntes, det var Hestepærer. Han tog dog saa meget, han kunde have i Lommerne, men da han kom hjem, viste det sig at være Guldpenge. Han raabte saa ud til en Karl: „Skynd dig at spænde for en Vogn, at vi kan komme ned at hente det øvrige, for der er meget endnu“. Men da de kom derned, var Bunken forsvundet.

Og saa det sidste Sagn om Bolund: Der boede en Mand i den Gaard, B. Gantsel nu har, han skulde have en Datter døbt. I den Tid holdtes der efter en Barnedaab store Barselsgilder, der godt kunde vare flere Dage. Denne Mand var imidlertid fattig og havde ikke Raad til at holde saa stort et Gilde. Han gik saa ud til Bolund og bankede paa Bakken. Trolden kom saa ud og spurgte, hvad han vilde. Manden forklarede ham Situationen og sagde: „Nu har du boet her i saa mange Aar uden at betale Leje, nu kunde du godt hjælpe mig, saa jeg kan holde det Gilde, som mine Standsfæller holder det“. „Kom inden for“, sagde Trolden, „saa kan vi jo snakke om det“. De gik saa ind i Bakken. Da Manden havde været der nogen Tid, han syntes selv nogle Dage, sagde Trolden: „I Dag kan du gaa hjem, for i Dag har den Datter Bryllup, som du ikke kunde faa Festlighed nok for, da hun skulde døbes“. Saa mange Aar havde Manden været hos Trolden. „Du skal dog ikke have været hos mig for intet“, sagde Trolden. Han maalte saa en Skæppe Guldpenge og gav ham, og tillige gav han ham det Løfte, at fra nu af skulde Lille Valbys Beboere være rige og have Overflod af alt; og det har passet siden.

Troldkvinden.

Der ligger i Fællesengen, der hører til Lille Valby, en meget stor Sten, ca. 3 Alen høj med over 10 Alen i Omkreds. Denne Sten er efter Sagnet kastet af en Troldkvinde paa den anden Side af Fjorden efter Aagerup Kirke. Den naaede altsaa ikke, men det var dog et ganske godt Kast, da Fjorden her er over 8 km bred. Troldkvinden blev nu vred, fordi hun ikke ramte Kirken; nu tog hun en mindre Sten, bandt sit Strømpebaand om den og kastede den efter Kirkerup Kirke, men da hun kastede, knækkede Baandet, og Stenen faldt i Fjorden lige ved Land ved Skellet mellem Vejlegaards og H. P. Nielsens Marker. Ogsaa denne Sten har en anelig Størrelse.

Lammet.

Paa Gerdrup Bymarker gik i gamle Dage et Lam; dette var ikke til at fange. Engang fik man gennet det ind i Gaarden Matr. Nr.

2-b; man lukkede alle Porte og Døre og mente, at nu havde man Lammet, men man tog Fejl, Lammet sprang ud over den ene Længe.

Den hvide Mand.

Paa en Markvej paa Matr. Nr. 2-a i Gerdrup red i gamle Dage en hvid Mand paa en sort Hest, alle, som saa ham blev vildfarende og maatte flakke om hele Natten. Fortælleren (H. P. Nielsen, Gerdrup) er selv to Gange blevet vildfarende her, men har dog aldrig set den hvide Mand.

Trolden.

En Trold, som boede i en af de mange Høje, der laa langs Fjorden, bortførte en Kone fra en af Gaardene i Gerdrup. En Nat vaagnede Manden ved, at noget gik og klagede sig ude i Gaarden. Han syntes, det var en Kalv, men skyndte sig dog op og ud for at se, hvad det var. Inden han naaede ud, kom Trolden og hentede Kalven. Manden mente, det var Konen, som var kommet bort fra Trolden og havde søgt hjem; men senere saa man hende aldrig mere.

Om Nisser.

Bekendt er Nissen og Julegrøden, men der er ogsaa andre Sagn om dette Folkefærd. Paa en Gaard fik Manden mere og mere Velstand uden at han rigtig kunde forstaa det. Han saa da en Nat, at Nisserne kom bærende med Sæd og lagde den i hans Lade, men en Nisse havde kun et eneste Straa. Det lo Manden af, men en af Nisserne sagde: „Det skal du ikke le af, for han er kun een Nat gammel, men du skal herefter faa mindre“. Og lidt efter lidt blev han en fattig Mand.

I Aagerup—Kirkerup brugtes det ogsaa i gamle Dage at sætte Grød ud til Nissen om Julen. I en af Byerne var der en Mand, som beværtede Nisserne særlig godt; i Nabobyen boede en Mand, som aldrig gav Nisserne noget. Nissen hos Manden, som beværtede godt, sagde saa til Karlen der: „Skal vi ikke gaa hen til den fornærede Mand i Nabobyen og hente nogen Sæd“. Det blev de enige om. Da de kom derhen, sad der 3 „Spænder“ Byg i Laden. Nissen tog de 2 „Spænder“, men Karlen tog kun 10 Neg. Paa Vejen hjem sagde Karlen: „Skal vi ikke hvile en Gang?“. „Hvile“, sagde Nissen, „hvad

er det?" „Ja“, sagde Karlen, „det er, at vi lægger Sæden paa Jorden lidt og staar stille og puster“. Det gjorde de saa, og da de atter kom i Gang, sagde Nissen: „Havde jeg troet, at Hvilten var saa god, havde jeg taget det sidste „Spænde“ Sæd med ogsaa“.

SAGN II

Ovenfor er refereret, hvorledes Folk i Gerdrup opfatter Troldkællingen og Bolundsmanden, til Sammenligning skal saa her anføres, hvorledes de opfattes i St. og Lille Valby.

Bolundstenen.

I Strandengen ligger en meget stor Sten, om hvilken det siges, at en Troldkvinde fra Hornsherred engang kastede den mod Aagerup Kirke. Stenen naaede ikke saa langt, men faldt i Strandengen, hvor man i Stenen endnu kan se Aftryk af hele Haanden.

Bolundsmanden.

Paa en Vinge af Engen, der gaar ud i Fjorden, ligger en stor Bakke, der kaldes Bolund, og her bor Bolundsmanden selvfølgelig, nu som i gamle Dage. Det er dog væsentlig Beboerne i Lille Valby, som kender ham. Hans Indgang er ved Stenen i den østre Side, og naar man lægger Øret til, kan man tydeligt høre, at han smækker med Kistelaagene. Der fortælles, at Folk fra Lille Valby vilde dyrke Bakken, for de syntes, at det var Synd, at den Jord skulde ligge udyrket hen, men saa snart de satte Ploven i Jorden, saa det ud, som hele Lille Valby stod i Flamme, og man skyndte sig at komme hjem, men saa var der alligevel ikke noget i Vejen. Bolundsmanden kunde skabe sig om. Der fortælles, at han engang havde skabt sig om til en flot Hest og gik mellem de andre Kreaturer i Engen. Folk, som kom og saa den, beundrede den flotte Hest og fik Lyst til en Ridetur paa den. Naar Rytteren havde sat sig op, satte Hesten straks i Galop ud mod Bolund, og naar den omtrent naaede derud, skabtes den om til et Knippe Halm, som saa Rytteren sad paa, og selv stod Bolundsmanden hjemme i Døren og grinede. Det fortælles ogsaa om en Mand, som boede paa Gaar-

den Matr. Nr. 2, at han skulde ud at invitere Bolundsmanden til Barnedaab. Da han kom derud, blev han budt indenfor hos Bolundsmanden, hvor de sad og talte sammen, indtil Manden rejste sig og skulde hjemad, saa sagde Bolundsmanden: „Hvorlænge tror du, du har været her?“. „Aah, vel en halvanden eller to Timers Tid“, svarede Manden. „Nej, du har været her i 16 Aar“, sagde Bolundsmanden; „men nu kan du gaa hjem, for i Dag skal din Datter have Bryllup. Og naar du kommer hjem skal du spænde en Hest for en Vogn og køre ud at hente det, der ligger her uden for Døren; men du maa ikke tale et Ord, naar du kommer hjem. Da Manden kom udenfor, saa han, at der laa en stor Bunke Hestepærer; han tog en Del i Lommen og gik hjem og opdagede da, at det, han havde i Lommen var Guldpenge. Han fik nu spændt for Vognen, men maa velsagtens have talt et Ord, for da han kom ud til Bolund, var alt forsvundet.

Litteratur:

- Nilaus Pedersen: Optegnelser fra Gundsøllille; i Historisk Samf. Aarbog 1927.
Nilaus Pedersen: Fra Sømme Herred; i Historisk Samfunds Aarbog 1932—33.
Gunnar Knudsen: Stednavne i Gundsøllille; i Historisk Samfunds Aarbog 1927.
Ole Pedersen: En Hedebogaard i gamle Dage (Vejlegaard); i Historisk Samfunds Aarbog 1930.
Victor Hermansen: En gammel Sølvske fra Lille Valby; i Roskilde Museums Aarsskrift 1933.
H. P. Nielsen: Gundsøllille Gymnastikforenings Historie 1944.
Arthur Fang: Rundt Roskilde Fjord (om Bolund m. m.) 1946.

